

SOBRE EUROPA,
EL DIÀLEG
INTERRELIGIÓS I
L'ESGLÉSIA EN EL MÓN
ARTICLES (2000-2004)

ANTONI MATABOSCH

QUADERNS

**SOBRE EUROPA,
EL DIÀLEG
INTERRELIGIÓS I
L'ESGLÉSIA EN EL MÓN**
ARTICLES (2000-2004)

ANTONI MATABOSCH

fjm
FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Editorial Claret

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

Antoni Matabosch i Soler (Barcelona, 1935) és doctor en Teologia i llicenciat en Història i en Ciències de la Informació. És professor a la Facultat de Teologia de Catalunya, Delegat General d'Apostolat Seglar de Barcelona, Director de l'Institut de Ciències Religioses de Barcelona (ISCREB) i President de la Fundació Joan Maragall. S'ha especialitzat en ecumenisme, sobre el qual ha escrit alguns llibres i centenars d'articles, així com sobre temes d'actualitat religiosa i cultural. Entre els seus llibres destaquen *Roger Garaudy i el redescobriment de l'home total*, *Divorci i Església. Estat de la qüestió*, i *Liberación humana y unión de las Iglesias*. Com a editor ha publicat *La vida después de la vida*, *Els orígens* i *El cristianisme en una societat plural*.

© Antoni Matabosch i Soler
Edició: Isidre Ferré
Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n – 08007 Barcelona

Primera edició: desembre de 2004

Editorial Claret, SAU
Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona
Imprès a Edim
Badajoz, 145-147 – 08018 Barcelona
ISBN 84-8297-793-8
Dipòsit legal: B. 13.026-2005

ÍNDEX

PRÒLEG	5
L'EUROPA DELS VALORS	11
Laeken i les arrels cristianes d'Europa	13
Aportacions cristianes a la convenció pel futur de la Unió Europea	16
Europa, cristianisme i Convenció.	19
Les profundes arrels cristianes d'Europa (I)	19
Europa, una comunitat de valors, una ànima per a Europa (II) ..	21
Humanisme europeu i valor absolut de la persona (III)	23
Valors d'una Europa de futur (IV)	25
L'estatut de les esglésies a l'Europa futura: aconfessionalitat i col·laboració (V)	28
Constitució europea i cristianisme	31
Diàleg entre Europa i l'Islam.	34
És convenient l'entrada de Turquia a la Unió Europea?	37
EL DIÀLEG INTERCULTURAL I INTERRELIGIÓS	41
L'Islam i un pacte d'Estat: l'exemple de França	43
L'Església a Catalunya o serà catalana o no serà. Reflexions a l'entorn d'una trobada a El Paular (Madrid)	46
Per un diàleg realista amb l'Islam	48
Cristians palestins	50
Vel islàmic, laïcitat i llibertat religiosa	53
El Parlament de les Religions i el diàleg interreligiós	56
Barcelona acollirà el IV Parlament de les Religions del Món	59
Un balanç del Parlament de les Religions	62

SOCIETAT I ESSLÉSIA EN EL MÓN	65
El personalisme de Mounier	67
El deute extern, un pou sense fons	67
Entorn de la pastoral dels bisbes bascos	70
<i>Pau a la terra</i> , de Joan XXIII	73
Creences sense fonamentalisme	76
África i Europa	79
Una relació de sords i de cecs que agreuja la misèria	79
Què podem fer des d'Europa?	81

PRÒLEG

Aquest quadern recull vint-i-cinc articles que he publicat al diari *Avui* des de l'any 2000 ençà. Es tracta d'una mostra del que m'ha preocupat en els darrers anys en l'àmbit de les relacions i el diàleg entre el cristianisme i la cultura. El fet de presidir la Fundació Joan Maragall durant setze anys és conseqüència d'aquests interessos, però també obliga a endinsar-s'hi més i a voler-ho comunicar a la societat. Tots els articles han nascut de l'impacte que m'han produït esdeveniments, corrents de pensament o debats dins i fora de la Fundació, però sempre en relació amb la seva finalitat, que ha estat sempre una tasca teoricopràctica. La Fundació, d'una banda, vol captar la realitat de la societat i del cristianisme i els reptes que planteja; de l'altra, intenta ajudar a traduir la teoria en accions pràctiques (seminaris, publicacions, conferències, etcètera). Des de 1989 intentem promoure una síntesi mútuament enriquidora entre fe i cultura. Que la fe es faci cultura vol dir que la nostra cultura ha d'expressar i alimentar la nostra humanitat i la nostra presència en el món, d'acord amb les afirmacions, les esperances i els criteris que neixen de la fe en Jesucrist i en el Déu salvador. Vist des de l'altre costat, vol dir que de la fe s'han de derivar conviccions, costums i formes de vida que ajudin a expressar i practicar quotidianament, en la nostra vida personal i social, les exigències de la fe i de la vida cristiana. Es tracta, en definitiva, d'inculturar la fe. I què és inculturar la fe? És assumir la cultura a fi de millorar-la, a fi d'obrir-la a la revelació de Déu. És deixar-se criticar per la cultura, de manera que la fe es faci més significativa. És portar l'influx de l'Evangeli fins als llocs més íntims i complexos de la vida personal i social. És un procés d'enriquiment mutu. Aquesta ha estat la finalitat de la Fundació i també la intenció de fons dels articles que aquí es publiquen.

Aquesta finalitat es concreta en tres grans punts d'interès: Europa, el diàleg interreligiós i intercultural, i el testimoni cristià en el nostre món. Sobre Europa em preocupen moltes coses: on és i què és Europa?, quin futur s'està configurant?, quines són les seves arrels?, quina ha de ser la seva fun-

ció en el món? Avui dia vivim a Europa un moment social, polític i econòmic sense precedents. En aquesta important conjuntura històrica hi ha opinions molt diverses sobre què ha de ser Europa. ¿Volem uns Estats Units d'Europa o simplement un conglomerat de països amb una cohesió dèbil? De moment s'està construint un model que comença a tenir una força important, amb directrius unificades sobre relacions comercials, immigració, refugiats, comerç, relacions amb els països del Sud, etcètera. La Unió Europea afectarà les vides dels europeus i dels de fora. Hem de cuidar el que estem creant, no fos cas que en sortís un monstre. Un bon exemple del que diem és el tipus d'aportació d'Europa a la societat mundial. Hauria de ser capaç d'oferir al món una nova contribució de saviesa, que brolla d'aquella cultura mil·lenària que la saba vital cristiana ha contribuït a madurar en el curs dels segles. Es demana a Europa que no es tanqui en si mateixa, sinó que continuï estant oberta a tota forma de cooperació, especialment a favor dels pobles i dels països més necessitats. També se li demana que assumeixi les seves responsabilitats en la construcció d'una civilització en què l'home es torni a reconciliar amb la creació, amb els altres, amb si mateix.

Els reptes que es plantegen als cristians europeus d'avui són també importants. A Europa hi ha una barreja de secularització, retorn al sagrat i recerca de nous valors. Aquesta situació interpel·la tothom: els estats, els organismes de govern, els mons del treball, del comerç i de les finances, les esglésies i tots els creients. Pensadors, persones lliurades a la cultura, teòlegs i filòsofs, agents econòmics, socials i polítics, homes i dones: tots ells estan cridats a la tasca de construir durant aquest tercer mil·lenni aquella que, en paraules de Joan Pau II, hauria de ser l'«Europa de l'esperit», a ser-ne artífexs. Malgrat aquestes bones intencions, per a molts europeus d'avui el cristianisme forma part del passat remot d'Europa, i poca cosa més. La Unió Europea ha decidit, com a part del seu allunyament respecte d'un passat dividit, d'abstenir-se de mencionar el cristianisme a la seva Constitució. Aquesta decisió no és un gest d'acolliment d'altres religions, sinó més aviat un distanciament deliberat de la societat secular respecte del seu passat religiós. Les guerres de religió no han estat oblidades. La religió, sembla dir la nova Europa, és quelcom del passat, no és per al nostre present o futur. Els nous immigrants d'altres religions no desitgen pas estats confessionals cristians, però s'alarmen igualment si es vol esborrar Déu del passat, del present i del futur d'Europa.

El segon centre d'interès d'aquest quadern és el diàleg interreligiós i intercultural. La Fundació s'ha interessat llargament en aquest tema. La meua participació activa en el Seminari sobre l'Islam a Catalunya i en la IV sessió del Parlament de les Religions del Món a Barcelona han influït profunda-

ment la meua reflexió. El diàleg entre les religions ja marca i marcarà encara més en els propers anys el panorama polític, social i religiós. Hi ha qui voldria portar el món a un enfrontament de caràcter religiós, especialment entre cristianisme i islam. No ens ho podem permetre de cap manera.¹ Per això és tan important que aprofundim tant com puguem en el diàleg.² Diàleg és qualsevol forma de trobada i de comunicació entre persones, grups o comunitats, amb la intenció de realitzar o bé una millor comprensió de la veritat o bé una millora de les relacions humanes, en una atmosfera de sinceritat, de respecte a les persones i de confiança recíproca.

En l'encíclica *Ecclesiam Suam* Pau VI diu que la revelació de Déu es pot entendre com un llarg diàleg, un col·loqui entre Déu i l'home: per això, afegeix, l'Església salva els homes situada en el si de la història, immersa en la societat, amb un anunci que exigeix escoltar, comprendre, respectar. El diàleg és el mètode essencial de la missió de l'Església. Per tal que aquest diàleg salvador es porti a la pràctica, el Concili Vaticà II afirma que l'Església «s'ha de convertir en el signe de la fraternitat, que permet i consolida la sinceritat del diàleg»; i això exigeix, en primer lloc, que «a l'interior de la mateixa Església es promogui l'estima mútua, el respecte i la concòrdia, on es reconeguin les legítimes diversitats, per tal d'establir un diàleg fructuós entre tots els qui formen un únic Poble de Déu, ja siguin pastors o fidels cristians. Hi ha més coses que uneixen que no pas que separen. Unitat en el que és necessari, llibertat en el que és opinable, caritat en tot».³ Animada amb aquest diàleg interior, l'Església serà capaç de dialogar amb les altres confessions cristianes, amb les altres religions, amb la gent d'altres ideologies, amb els allunyats de tota fe religiosa i amb el conjunt de la societat. La persona humana té una estructura necessàriament dialogal, que avança en la història donant i rebent. També per a l'Església «el desig de diàleg [...] no exclou ningú».⁴ Des de la consciència de la pròpia identitat i del tresor que està cridada a donar, s'obrirà al diàleg amb la societat, la cultura i tota manifestació humana. El diàleg sempre es basarà en l'escolta, la llibertat i el respecte a l'altre.

1. Fa molt poc el Seminari sobre l'Islam a Catalunya de la Fundació Joan Maragall acaba de publicar un dossier de reflexió i d'ajut als cristians de base titulat *L'Islam a Catalunya. Fitxes de treball* (Barcelona, 2004).

2. Cf. *Deu anys d'exploració del cristianisme i de la cultura*, Barcelona, Fundació Joan Maragall, 1999, p. 58-59.

3. *Gaudium et Spes*, 92, 1 i 2.

4. *Gaudium et Spes*, 92, 5.

Avui dia el diàleg és un gran repte, perquè hi ha el perill que no sigui prou considerat o reconegut. En una societat on domina el pensament feble o una difusa mentalitat *New Age*, s'accepta de grat el pluralisme, però no es deixa gaire lloc per al diàleg; el diàleg veritable s'estableix des de la pròpia identitat que s'obre a l'altre, no des de la pura tolerància que, en el fons, no espera res de ningú perquè tot és igual o igualment cert, és a dir incert. Hi ha qui reacciona amb una autoafirmació segura i ferma que no admet cap altre punt de vista; es tracta dels fonamentalismes excloents, que per definició tampoc volen el diàleg. Aquesta doble tendència actual també es reflecteix en certs àmbits eclesials. Davant aquest doble repte, davant la necessitat del diàleg i dels brots antialogals en la societat i en l'Església, el gran desafiament és fer valorar i ajudar a fer efectiu el diàleg a tots els nivells. Fer valorar el diàleg practicant-lo en el seu interior, en la pròpia vida. Fer que es valori mitjançant la difusió de la seva importància. Caldrà també que es promogui i impulsi el diàleg a l'interior de l'Església, per tal de realitzar una comunió fidel a l'Evangelí i, per això, capaç de ser llavor de testimoni a la nostra societat. Haurà de fer de pont amb creences i conviccions diverses per tal de configurar un espai fèrtil i mútuament enriquidor de diàleg, ajudar a superar recels, desconeixements i indiferències, i situar el missatge cristià en un àmbit plural. També haurà de fer de pont entre el cristianisme viscut en l'Església i la cultura catalana, de manera que, immersa en ambdós àmbits de forma sincera i cordial, fomenti el coneixement, la col·laboració i l'intercanvi mutus, i així es promogui una inculturació més gran del cristianisme.

El tercer centre d'interès és el testimoni cristià en el nostre món, en la nostra societat. Es tracta, en definitiva, de l'evangelització, de la comunicació del missatge cristià, de com podem augmentar la credibilitat del cristianisme i de l'Església mateixa. Les esglésies d'arrel catòlica mantenen una clara teologia de les mediacions. Els cristians no estem sols i aïllats davant de Déu, sinó que afortunadament hi ha ajuts, caminadors, mediacions, en definitiva. Creiem en el que ens ha estat transmès. En el nostre caminar cap a Déu estem acompanyats de moltes maneres. No hi ha Crist sense l'Església que ell va instituir com a comunitat dels creients; i no hi ha Església sense els sacraments, sense comunió, sense solidaritat, sense amor a Déu i als altres. L'Església és la principal mediació per arribar a Crist i a través d'Ell a Déu. Creiem en Déu i, en Déu, en l'Església. Creiem que existeix una Església, creiem des de l'Església (com a do de Déu) i gràcies a ella (en tant que habitada per l'Esperit). Per tant, la fe és teològica en el seu fi i és eclesial en la seva forma de realitzar-se: crec a l'interior de l'Església i per la fe de l'Esglé-

sia. Fins a quin punt podem o hem de recolzar-nos en l'Església per creure? Segons el Concili Vaticà II,⁵ la comunitat cristiana és condició de possibilitat i part integrant del procés creient. El gran signe de credibilitat del cristianisme és Crist, però viscut en l'Església, testimoni per l'Església signe de Crist. El testimoni de l'Església és condició de possibilitat, signe de credibilitat, tot i que mai serà el darrer motiu ni la raó de la fe. Que quedi clar que quan diem Església estem parlant des del de més amunt fins al més simple cristià.

El que hem dit fins ara és el fonament teològic que m'empeny a treballar per un testimoni cristià més clar i net, per millorar una Església que pot ser empenta cap a la fe, però també pot ser un obstacle greu. L'Església mai ha de ser un fi en si mateixa, sinó com un dit que senyala. Els Pares de l'Església deien que era com la lluna que il·lumina amb la llum que rep de Déu. És vital per al testimoni de la fe en el món el nivell profund de vivència cristiana en l'Església: el que li és més propi és el que rep; i ho assumeix i ho dóna. Podem dir que és tan necessària l'ortodòxia com la inculturació del missatge cristià; és a dir, cal una presentació correcta del missatge cristià en si mateix i també que es presenti amb una connexió estreta amb la realitat humana, social i cultural de cada moment.

Heus ací els interessos que m'han portat a escriure els articles que avui es publiquen en aquest quadern.

ANTONI MATABOSCH
President de la Fundació Joan Maragall

5. Cf. *Dei Verbum*, 2; *Lumen Gentium*, 8 i 48; *Gaudium et Spes*, 19.

L'EUROPA DELS VALORS

LAEKEN I LES ARRELS CRISTIANES D'EUROPA¹

En els diaris dels darrers mesos s'han publicat diverses notícies i comentaris sobre el present i el futur de la Unió Europea i la seva relació amb les confessions cristianes o, en general, sobre la dimensió religiosa de la Unió Europea. Es manifesten de manera més o menys encoberta dues maneres de concebre la rellevància dels aspectes religiosos en la construcció del futur d'Europa. Uns, a la manera dels tradicionals laïcistes francesos, pretenen oblidar els orígens cristians d'Europa i, en el moment present i per al futur, ignorar la presència i el paper de les esglésies. La religió hauria de quedar, afirmen, com un afer exclusivament privat, reclòs en les consciències, les llars i les esglésies; silencios i silenciats. Consideren que tota aportació o crítica des de qualsevol religió o confessió és una imposició inacceptable. Per altres, el cristianisme, en les seves diverses confessions (catòlica, protestant o ortodoxa) ha estat un valor que ha afaïçonat tots els països d'Europa des de fa gaire bé dos mil·lennis. Europa no es podria entendre sense les seves arrels gregues, romanes..., però tampoc sense les arrels cristianes. Arrels que arriben a aportar bona saba fins avui dia, i que tenen molt a dir i a contribuir per al present i el futur d'Europa. Aquesta és la posició de totes les esglésies europees, com s'ha posat de manifest recentment.

Per exemple, la *Carta Ecumènica*, signada ara fa un any per totes les esglésies europees, dedica un capítol sencera a «La nostra responsabilitat comuna a Europa» on es diu: «Les esglésies fomenten la unitat del continent europeu. Sense valors comuns, no es pot arribar a la unitat d'una manera sostenible. Estem convençuts que l'herència espiritual del cristianisme representa una força d'inspiració enriquidora per a Europa. Sobre la base de la nostra fe cristiana, ens comprometem per una Europa humana i social, en la qual s'imposin els drets humans i els valors fonamentals de la pau, la justícia, la llibertat, la tolerància i la solidaritat. Insistim en el respecte a la vida, el valor del matrimoni i la família, la dedicació preferent als pobres, la disposició a perdonar, i, sobretot, en la misericòrdia. Com a esglésies i com a co-

1. Publicat al diari *Avui* el dia 1 de maig de 2002.

munitats internacionals hem de fer front al perill que Europa esdevingui un oest integrat i un est desintegrat. A més, es tracta de tenir en compte el desequilibri nord-sud. Alhora, cal evitar qualsevol tipus d'eurocentrisme i s'ha de reforçar la responsabilitat d'Europa vers tota la humanitat i, en particular, vers els pobres a tot el món». Es tracta d'un seguit d'aportacions valuoses de la religió cristiana a Europa.

La *Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea*, de desembre del 2000, recull uns drets mínims en el camp religiós. Així, l'article 10 sobre «Llibertat de pensament, consciència i religió» diu: «Tota persona té el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. Aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions, així com la llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions individualment o col·lectiva, en públic o en privat, a través del culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'observança dels rituals». L'article 22 afirma que «La Unió respecta la diversitat cultural, religiosa i lingüística». Com es pot observar, aquesta Carta dels Drets estableix uns mínims a fi que la vida i la convivència siguin possibles, no entra en el tema que ens hem plantejat a l'inici sobre la rellevància de la religió en l'Europa d'ahir i de demà.

El passat mes de desembre fou aprovada l'anomenada *Declaració de Laeken*, en què s'exposen les qüestions que ha d'afrontar la Unió Europea, enumera els temes a debatre sobre el seu futur i estableix els mitjans per respondre als reptes. La primera resposta ha de consistir en una Convenció que treballarà durant un any per tal de dibuixar amb llibertat un millor futur de la Unió. La Convenció és presidida per Giscard d'Estaing i està composta per 105 representants dels països, dels seus Parlaments, del Parlament Europeu, de la Comissió i de representants dels països candidats a formar part de la Unió Europea. Els treballs de la Convenció són públics i donen l'oportunitat als diversos sectors de la societat per fer-hi aportacions.

La Declaració mateixa ha tingut crítiques bastant fortes per part de les esglésies perquè consideren que en resten marginades. Per exemple, Joan Pau II, en el discurs al cos diplomàtic de 10 de gener de 2002 digué: «No sense certa pena he vist que, entre els membres que haurien de contribuir a la reflexió sobre la Convenció instituïda durant la cimera de Laeken [...], les comunitats de creients no han estat mencionades explícitament. La marginació de les religions que han contribuït i encara contribueixen a la cultura i a l'humanisme del qual Europa està legítimament orgullosa, em sembla que són alhora una injustícia i un error de perspectiva. Reconèixer un fet històric innegable no significa en absolut ignorar tota exigència moderna d'una

justa laïcitat dels estats, i, per tant, d'Europa». Les altres esglésies europees també han expressat interrogants.

En un segon article tractarem els treballs que les esglésies europees estan preparant, algunes de les possibles aportacions i algunes aplicacions a la Convenció catalana pel futur d'Europa.

APORTACIONS CRISTIANES A LA CONVENCIO PEL FUTUR DE LA UNIO EUROPEA²

Tot i les reticències de certs corrents, a poc a poc es va estenent el convenciment que el fet religiós ha marcat positivament la història humana i té molt a dir i a fer pel futur de la humanitat. Fins i tot a França, després d'un segle de laïcisme pur i dur, es preparen a introduir l'ensenyament religiós als diversos nivells de l'escola pública laica. Per encàrrec del ministre socialista Jacques Lang, l'escriptor Régis Debray —a qui ningú podrà acusar de reaccionari— acaba de fer públic un informe molt significatiu. De manera molt aguda afirma que «sembla que ha arribat el moment de passar d'una laïcitat d'incompetència (allò religiós, per principi, no ens afecta) a una laïcitat d'intel·ligència (tenim el deure de comprendre allò religiós)». Jacques Delors, ex-president de la Unió Europea, ha dit fa poc que «no es pot confinar la religió a la vida privada. Sense posar en discussió la laïcitat de la Unió Europea, esperem que les esglésies siguin escoltades en el procés de reforma d'Europa perquè són una gran força de proposició».

Semblaria, per tant, que no hauria de ser difícil el reconeixement de la importància del fet religiós cristià per al passat, el present i el futur d'Europa. De tota manera, a ningú se li regala res i cal treballar per aquelles qüestions que hom creu encertades i importants. Això és el que estan fent dos organismes europeus de les esglésies cristianes: la Conferència d'Esglésies Europees (KEK), que aplega 127 de les tradicions protestants i ortodoxes, i la Comissió dels Episcopats en la Comissió Europea (COMECE), que representa les Conferències Episcopals Europees.

La KEK ha iniciat ja un interessant treball d'aportacions a la Convenció sobre el futur de la Unió Europea, que treballarà durant un any. De moment, ja ha fet quatre comentaris: *a)* cal que la Convenció prengui partit clar sobre si la Unió Europea ha de ser una associació relativament lliure d'estats sobirans, o bé ha de ser una federació en sentit estricte. Cal, diu, un debat públic i una decisió clara. *b)* Europa té unes responsabilitats globals,

2. Publicat al diari *Avui* el dia 10 de maig de 2002.

mundials, que cal aclarir i assumir. Seria bo, indica, que Europa prengui responsabilitats en la governació de la globalització, però de manera que es vagi molt més enllà i més a fons que la sola economia. *c)* Tot i que el terme *valors* surt en molts documents europeus, no queda gens clar si la Unió Europea ha de ser «un simple instrument funcional que serveixi per tractar qüestions de política monetària, exterior, de defensa, etcètera, en les quals els països membres han de col·laborar, o bé si ha de ser una comunitat de valors». La KEK pren partit clarament: «Podem esperar que les esglésies i organitzacions religioses optin clarament a favor de la idea d'una comunitat de valors, com la pau, la justícia i la solidaritat». *d)* La Convenció hauria d'establir un procediment de consulta estructurat que permetés a les esglésies i comunitats eclesials un diàleg continuat amb la Unió Europea.

La Conferència d'Esglésies Europees ja ha creat tres grups de treball: un grup sobre el procés d'integració europea (objectius de la integració, principi de subsidiarietat, repartiment de poders i competències, estats i regions, etcètera), un segon sobre legislació comunitària europea (especialment la que pot afectar la vida de les esglésies) i un tercer sobre els drets de l'home i la llibertat religiosa (revisió de la Carta dels Drets, temes de la vida i la bioètica, etcètera). Els bisbes catòlics també han creat un grup de treball, presidit pel bisbe de Clermont, monsenyor H. Simon, que ha declarat: «No demanem privilegis, però tampoc volem ser exclosos del debat sobre el futur del nostre continent, especialment pel que fa als drets de l'home i la idea de persona que guiarà la nova Europa».

Des del meu punt de vista, hi ha quatre àmbits on els cristians i les esglésies poden fer una important contribució a la Convenció i, per tant, al futur d'Europa: *a)* pel que fa a l'ampliació de la Unió Europea, les esglésies estan repartides en tots els països i poden aportar una consciència crítica que Europa va molt més enllà del que ara es pensa. Rússia i altres països no en poden quedar exclosos, encara que en aquest moment pugui semblar una utopia. *b)* Les esglésies estan habituades a veure-ho tot des d'una visió universal; els ve exigit tant per la seva implantació mundial, com per la vocació evangelitzadora a tota la humanitat de tots els temps. Europa no es pot convertir en el club dels rics que s'ajuden entre ells i prou. Àfrica sembla estar abandonada a la seva sort, o millor dit, a la seva *dissort*. Els governs europeus no se'n preocupen. L'actual ajut al desenvolupament és ridícul. Els mil vincles fraternals entre les esglésies d'Europa i d'Àfrica podrien fer d'element dinamitzador d'una més gran responsabilitat europea. *c)* Un tercer àmbit és el dels valors. La fe cristiana no pot deixar de segregar un seguit de valors, punts de vista, apreciacions sobre la vida i la mort, la inviolabilitat

de la persona, etcètera, que considera d'un gran valor per a totes les persones i per a la societat. No haurà pas d'imposar-los; però sí que té el dret i el deure de fer veure la seva importància per a tots. *d)* Finalment, pot aportar el convenciment de la importància del fet religiós i cristià. No es tracta només d'acceptar la llibertat religiosa de manera respectuosa, sinó de reconèixer la importància personal i social del fet cristià, en el passat, en el present i en el futur.

S'acaba de constituir la Convenció Catalana per al Debat sobre el Futur de la Unió Europea, en la qual han estat convidats diversos líders religiosos, que treballarà durant un any i farà aportacions que prometen ser valuoses. No crec que sigui gaire esperar que una de les seves conclusions reculli el tema de les arrels cristianes d'Europa i de la funció que les esglésies cristianes han de tenir en la Unió Europea del futur.

EUROPA, CRISTIANISME I CONVENCÍO (I): LES PROFUNDES ARRELS CRISTIANES D'EUROPA³

En aquests darrers mesos de 2002 es treballa, també en l'àmbit català, en una convenció sobre el futur d'Europa que pot tenir una gran transcendència. Quina Europa volem, esperem i estem disposats a construir? No és pas clar. Es parla de l'Europa dels mercaders, dels pobles, dels estats, dels ciutadans... És molt important per a tots que reflexionem sobre quin futur imaginem i no ho deixem a l'atzar o a les mans d'uns pocs. Aquest ideal d'Europa necessita la col·laboració de tots, de tots els models de pensar, de tots els partits polítics, de totes les institucions, sense oblidar-ne cap. La sèrie d'articles que avui iniciem se situa en la perspectiva de la Fundació Joan Maragall, que és el de les relacions entre el cristianisme i la cultura, de les mútues fecundacions que han tingut lloc en el passat, que s'haurien de produir en el present i que desitgem per al futur. En dos articles el mes de maig (1 i 10 de maig) vaig situar el marc; ara voldria ser més explícit i concret.

El cardenal Martini, en un llibre recent sobre Europa, ens diu que té un somni: «Un somni pot ajudar-nos a projectar una Europa més bonica que la que tenim davant la nostra mirada. Un somni pot impulsar el nostre camí en la realització d'aquesta Europa. L'Europa que jo somio no és una Europa dels mercats, ni tan sols dels estats, de les regions o de les municipalitats. És, més aviat, una Europa dels pobles, dels ciutadans, dels homes i de les dones. És una Europa reconciliada i capaç de reconciliar, una Europa de l'esperit, edificada sobre sòlids principis morals. Per això, l'Europa que jo somio tindrà la possibilitat d'oferir a tots i a cadascú autèntics espais de llibertat, de solidaritat, de justícia i de pau. No vull una Europa que visqui avorrida. Vull una Europa joiosa, capaç de lliurar-se amb generositat a la seva missió. La mirada amb què m'és donat contemplar en aquest somni transcendeix tota frontera i s'eixampla fins a arribar al món sencer. M'agradaria que aquest món, també amb l'ajut dels europeus, fos més humà i habitable, més d'acord amb el projecte de Déu». En un altre lloc, el cardenal diu que per realitzar

3. Publicat al diari *Avui* el dia 16 de setembre de 2002.

aquest somni cal tenir en compte que els «materials de construcció» d'Europa són molt diversos i que vénen de molt lluny. Cal entrelligar, doncs, somni i pedra per tal de fer realista el futur. Quins són els materials, les arrels que han fet Europa?

Europa té unes arrels grecollatines indubtables. Segons el pensador txec Jan Patočka, Atenes ens ha llegat la «cura de l'ànima», és a dir, que la vida s'ha de basar en fonaments espirituals com la intel·ligència, la capacitat d'entendre i de voler. Dels grecs també hem rebut el fet de pensar en conceptes més que en imatges i mites, propis de la cultura oral. Aquestes dues aportacions possibilitaren la manera de pensar i de ser occidental. Roma ens llegà, amb la seva genialitat pràctica, el principi d'un dret objectiu, diferent de la pura imposició i independent de la voluntat del més fort; ens deixà també el principi de la coexistència de poblacions diverses i distintes.

A Atenes i Roma s'ha d'afegir Jerusalem, la tradició judeocristiana, que fou capaç d'assumir, harmonitzar i consolidar, no sense problemes i dificultats, les aportacions grecollatines, així com les celtes, les germàniques o les eslaves i, més tard, les islàmiques. En tot cas, Europa no es pot entendre a si mateixa sense l'aportació del cristianisme. Per exemple, en l'àmbit de la cultura pensem en l'arquitectura (bizantina, romànica, gòtica), en la música (gran part del que emet Catalunya Música és música religiosa), en pintura i escultura (heu visitat el nou museu de Vic?), en literatura (de Lluïl a Verdaguer). El pensament judeocristià s'ha expressat en multitud d'obres d'art que són el nostre patrimoni. L'influx no és menys important en l'àmbit dels valors, del pensament, de la concepció de la vida i la societat. El cristianisme ha afaiçonat les categories mateixes de pensament i els valors d'Europa. En altres articles ampliarem aquest aspecte, però pensem només en el concepte de persona inviolable, els drets humans, la llibertat, la solidaritat, la iniciativa creadora, la unitat de la família humana i tants d'altres sense els quals no seríem el que ara som. Europa també va evolucionar i s'enriquí amb moltes altres aportacions, com ara la modernitat, la ciència i la tecnologia, la industrialització, la societat de la informació, etcètera.

Es tracta d'un mosaic, d'un gran edifici on no es pot rebutjar cap element, cap material. En tot cas, no es pot refusar la tradició judeocristiana que ha afaiçonat Occident. Cal fugir, però, del cofoisme: els valors cristians veritables han estat sovint menyspreats, malinterpretats o mal aplicats; pensem en les guerres, el colonialisme, les croades, la inquisició, l'esclavisme o el nacionalcatolicisme. No es tracta de reivindicar les arrels cristianes d'Europa per amagar els aspectes negatius del passat. No. Es tracta només de ser objectius històricament i no perdre els orígens per tal de no perdre la identitat.

Seria desitjable que ja no fos possible el que em va succeir a mi en els anys setanta, quan un professor universitari d'història medieval es va dedicar tot l'any a parlar del feudalisme sense fer ni una referència a l'aportació cristiana (filosofia, universitats, etcètera).

Molt abans i per damunt de tota ideologia, seria bo esforçar-se per acceptar les dades històriques tal com són.

EUROPA, CRISTIANISME I CONVENCIO (II):

EUROPA, UNA COMUNITAT DE VALORS, UNA ÀNIMA PER A EUROPA⁴

Fa poc, Jacques Santer, antic president de la Comissió Europea, ha dit que «ha arribat l'hora de donar una ànima a Europa», i el president Pujol ha dit una cosa semblant a la trobada de Palerm de Sant Egidi. La Conferència d'Esglésies Europees, que n'agrupa 127 de protestants i ortodoxes de tot Europa, ha declarat que «la Unió Europea hauria de ser una comunitat de valors i no simplement una manera de millorar l'eficàcia i la cooperació de les diverses polítiques dels països membres». Què volem que sigui l'Europa de demà? Una simple col·laboració entre estats, o volem que tingui una cohesió més gran, amb uns objectius i valors comuns i compartits?

Hi ha una consciència creixent que ens trobem en una conjuntura epocal i europea especialment delicada, que ens exigeix prendre decisions col·lectives importants. La nostra època té al seu abast les innovacions tecnològiques més avançades, però alhora és capaç de l'autodestrucció global. Ens trobem immersos en una colla de factors de risc mai vistos. Per altra banda, les nostres societats occidentals cada vegada s'inclinen més vers els valors *diner* i *gaudir*, amb un hedonisme que ho envaeix tot. Fa pocs dies Francesco Alberoni ens alertava de les conseqüències nocives de la manca d'ètica en l'economia (veu l'economia com una causa important de l'actual crisi econòmica) i en la convivència ciutadana. Gabriel Amengual mostra que el nihilisme postmodern esborra tot referent seriós i tot fonament consistent i porta a una existència de persones i pobles sense nord. Antoni Marí parla de la soledat ultramoderna: «La societat supercomunicada segrega una forma d'individualisme, una intimitat de forta pulsio estètica». Una important revista francesa ha dedicat un ampli dossier a «El retorn dels escèptics» que dubten de

4. Publicat al diari *Avui* el dia 23 de setembre de 2002.

tot i no es veuen capaços d'afirmar res. ¿Són aquests els *valors* sobre els que volem edificar el futur europeu?

Al que hem dit, s'hi han d'afegir algunes consideracions sobre la democràcia en l'actualitat. Si el sistema democràtic només pretén regular la convivència plural, aleshores es torna dèbil i erràtic. Cada vegada se senten més veus que afirmen que una ètica consistent envigoreix la democràcia i que la manca d'una ètica forta i compartida esdevé sempre la causa d'una democràcia dèbil. La democràcia no pot ser un mer àrbitre que posa ordre, sinó que ha de ser un sistema que s'assenti en uns criteris comuns per al bé de tots i amb la col·laboració de tots. A aquest dèficit democràtic en la Unió Europea s'hi ha d'afegir un euroescepticisme o europessimisme creixent ben lluny dels grans ideals dels seus prohoms fundadors: Luigi Einaudi, Jean Monnet, Robert Schuman o Alcide de Gasperi. Un diari de Barcelona reproduïa fa ben poc unes paraules del responsable de la Convenció Europea, Valéry Giscard d'Estaing, que insistien en la pèrdua de confiança dels europeus en el «sistema de Brussel·les». No és tan obvi, com alguns pensen i diuen, que Europa s'estigui edificant sobre fonaments sòlids i amb futur. El passat d'Europa no és pas dels més galdosos; ens hem vist massa vegades implicats en guerres o en el nazisme per pensar que la unió econòmica tot ho arreglarà. La netja ètnica als Balcans és un fet d'abans d'ahir. Quin serà el compromís de l'ésser humà en les properes dècades? La resposta no resulta gens evident ni té necessàriament una sola resposta. Estem sempre davant de maneres diferents de sintetitzar l'imperatiu actual de la història. A més, els humans som capaços del millor i del pitjor. Com diu Bertolt Brecht, «no cantem victòria massa aviat [d'haver suprimit el mal], perquè el si del qual neix continua essent fèrtil» i ens pot portar als exterminis, al racisme, etcètera.

Què ens cal, doncs? Com evitarem els dimonis propis dels europeus? Com podrem edificar una Unió Europea consistent i amb futur? La resposta només es pot trobar en els grans principis i valors que han anat conformant Europa durant dos mil anys. No es tracta pas de fer-ho tot nou, sinó d'anar a l'arrel del que veritablement hem sigut i som. Cal destriar, purificar i fer unes opcions clares. Salvador Cardús, amb la claredat i lucidesa que el caracteritzen, ho escrivia fa un parell de mesos arran del concepte de *tolerància*. Estem acostumats a considerar-lo com un valor bàsic i clau per a la convivència ciutadana. Ell, però, pensa que és precisament el que en diem *tolerància* el que posa obstacles a la convivència: «La nostra societat, en molts aspectes, és tan excessivament tolerant que es mostra incapaç de trenar els hàbits socials que podien garantir una convivència pràctica i efectiva [...]. Sense forma no hi ha fons. I com que una societat tolerant és una societat sense formes, en conse-

qüència no té capacitat per expressar res profund i es veu abocada a la barbàrie social. La paradoxa [...] és que la tolerància és la veritable font de la intransigència». Penso que aquest és un exemple i una bona manera de purificar les formes habituals de veure les coses i d'afirmar la necessitat d'uns valors, d'unes fites col·lectives que ens ajudin a avançar a tots. Cal trobar entre tots un fonament transpolític d'Europa, una ànima.

Acabo com he començat, amb unes paraules de Jacques Santer: «Cal que la Convenció doni les grans missions de la Unió. Quin és el seu model de societat? Quins són els valors comuns sobre els quals està fonamentada? Quins són els seus objectius?». Ell mateix respon: «Europa està inspirada per l'humanisme fonamentat en l'herència judeocristiana. Això s'ha de reflectir en la declaració dels drets fonamentals». Quins són aquests valors de l'herència judeocristiana? En parlarem en articles posteriors.

EUROPA, CRISTIANISME I CONVENCIO (III): HUMANISME EUROPEU I VALOR ABSOLUT DE LA PERSONA⁵

«Un nou ordre europeu, si vol estar a l'alçada de la promoció de l'autèntic bé comú, ha de reconèixer i tutelar aquells valors que constitueixen el patrimoni més preciós de l'humanisme europeu, el qual ha assegurat i continua assegurant a Europa una irradiació singular en la història de la civilització. Aquests valors representen l'aportació intel·lectual i espiritual més característica que ha plasmat la identitat europea en el decurs dels segles i que pertanyen al tresor cultural propi d'aquest continent [...], que ha estat influenciat pel missatge evangèlic.» Aquestes paraules de Joan Pau II delimiten bé el que voldria exposar.

Què és un valor? No s'ha de confondre *valor* amb *gust*. A vegades, en nom d'una falsa laïcitat els valors es transformen en simples gustos. I sobre gustos no cal discutir, cadascú té els seus; tampoc es poden posar com a punt de referència social. *Valor* és el que es considera important, que pot fonamentar seriosament una acció, una vida o una col·lectivitat. És el que pot donar sentit.

Recentment, l'any 2000, la Unió Europea ha fet una proclamació de certs valors que es consideren comuns en la Carta dels Drets Fonamentals de la

5. Publicat al diari *Avui* el dia 30 de setembre de 2002.

Unió Europea a Niça: dignitat, llibertat, igualtat, solidaritat, ciutadania, justícia. És un primer pas important, però cal que aquests valors siguin aprofundits i concretats. Molt encertadament posa en primer lloc la dignitat de la persona humana. Però, quins són l'origen, fonamentació i abast d'aquest valor?

En la tradició judeocristiana trobem una gran novetat: que Déu vol establir una relació d'amor/amistat amb cada home i amb cada dona. Tots els éssers humans són amics de Déu de la mateixa manera. Tots són iguals i valuosos. No són Déu, però són imatge de Déu. La suprema dignitat de tot home/dona és un bé *democràtic* inqüestionable, és un bé cultural suprem i no negociable. En la reflexió cristiana posterior, aquesta dignitat humana fou anomenada *persona*. Aquest ser persona consta de quatre dimensions essencials.

a) La persona és un «ésser en si i per si», és a dir, és subjectivitat i autopossessió, es pertany i s'administra. D'aquí prové el valor absolutament únic i irrepetible de tota persona. Les conseqüències d'aquesta densitat del ser persona són molt importants i molt concretes. Cap ésser humà pot ser considerat o tractat com un objecte, o ser usat com un mitjà per una altra persona, per exemple, en el camp econòmic i en el món del treball. Tota massificació s'ha d'evitar. Els mitjans de comunicació social, per exemple, no l'haurien de manipular. La vida té un caràcter sagrat, intocable, incompatible amb la pena de mort, les guerres, l'eutanàsia, l'avortament o l'esclavatge real o encobert.

b) Pertany al ser persona el «ser cap a l'altre», l'obertura al distint de mi, al tu, als altres. Els éssers humans són relacionals i en la relació es coneixen i es perfeccionen. Som persones perquè no estem fets per a la soledat, sinó que som un permanent sortir de nosaltres mateixos per anar cap a l'altre. La persona només es troba perdent-se. Aquesta dimensió exigeix construir una societat que afavoreixi la comunicació, el fet de sortir d'un mateix, l'antinarcisisme, el fet de saber mirar els altres als ulls per tal de reconèixer la seva dignitat. Porta a establir formes democràtiques, de reconeixement dels drets personals i dels pobles, els drets lingüístics.

c) La persona és també «ser amb els altres», amb tots els altres. L'obertura als altres l'ha de portar a una relació de reciprocitat, de solidaritat objectiva i de comunió interpersonal, en una comunitat d'homes i dones. Això voldrà dir reconeixement de la família, dels fills i de la seva educació; valoració de les institucions més properes a les persones, des del municipi fins a la comunitat cultural; implicarà veure la humanitat sencera com a *proïsme*,

com a altres persones de la mateixa família humana i, per tant, fent un plantejament del Tercer Món i de la immigració com a temes propis, nostres, que afecten la família àmplia humana. Un clàssic ja deia: «Sóc home i no considero aliè res del que és humà». Això és el que faria una cultura veritablement humana.

d) Finalment la persona és algú «obert a l'altre». Si l'origen del concepte de persona és religiós, s'ha d'afirmar que un és persona per la possibilitat i la crida a tenir comunió amb Déu. Això implica que en la societat es possibiliti i s'ajudi a fer aquesta opció lliure pel transcendent. D'aquí provenen els drets a la llibertat religiosa i la inserció del fet religiós i de les religions i confessions cristianes en la societat.

Des d'una perspectiva una mica diferent, però tractant la mateixa qüestió, el cardenal Martini es planteja com harmonitzar l'eficiència econòmica, la subjectivitat de la societat o cohesió social i el govern democràtic. Semblaria, diu, que és un trencaclosques perquè els models que veiem en la societat menystenen un o un altre dels trets. Per al cardenal la relació equilibrada entre mercat, societat civil i Estat només és possible si considerem que el centre de tot és l'home: «El que es posa en joc en tot el que vulguem considerar a partir del mercat, de l'Estat i de la societat civil és l'home, és la realització de les relacions interhumanes. Això és quelcom profund, quelcom que ens pot portar a la unitat. En altres paraules, la qüestió fonamental és trobar un *més enllà*, quelcom que ens condueixi a una *realitat unitària* a la qual l'economia, la societat i la política puguin referir-se, quelcom del qual puguin néixer, per al qual puguin existir i actuar. Aquesta realitat és la persona humana». Per tant, el problema no és tant cercar només fórmules per sortir del pas, sinó respectar cadascun dels homes i dones i la humanitat sencera. A Europa, per tant, li toca d'interrogar-se sobre el tipus de societat que avui s'adequa a aquest valor primer.

EUROPA, CRISTIANISME I CONVENCIO (IV): VALORS D'UNA EUROPA DE FUTUR⁶

Quins elements de tradició i d'origen cristià poden contribuir a fer una Europa més humana? En l'anterior article hem parlat de la dignitat radical

6. Publicat al diari *Avui* el dia 7 d'octubre de 2002.

de tota persona. Ara ho complementarem amb altres nou elements i així conformarem un decàleg de valors per al futur d'Europa.

a) *La història, espai de la llibertat creativa de l'home.* L'esdevenir històric té un sentit que està en mans de l'acció humana singular i col·lectiva. No hi ha un determinisme fatalista, ni un etern retorn. Hi ha un món i una societat que va creant una cultura portada per la mà de l'home. Res més lluny d'una visió tràgica del procés històric, tot i que a causa de la llibertat podem avançar o retrocedir. La realitat és producte de la llibertat.

b) *Primacia del ser sobre el tenir.* Si no es posa en primer terme cada persona humana i la seva maduració personal, és fàcil caure en el «fetitxisme de la mercaderia», com diria Marx. El consumisme i el productivisme radical ens emboliquen en una roda on som absorbits pel que és extern i que en el seu excés no ens fa pas més persones. És una caiguda en l'exterioritat personal i en les tiranies de la propaganda.

c) *Primacia de l'àgape sobre el logos.* No es tracta pas de menystenir l'aportació grega i il·lustrada de la raó i la racionalitat, sinó de refusar un racionalisme unidimensional. La dignitat de la persona humana exigeix que tot (també allò més enginyós i agut) estigui amarat per l'amor. No sense raó es parla ara de la «intel·ligència emocional». Sant Agustí ja deia que «no es pot entrar en la veritat si no és per la caritat»; només una raó arrelada en el més radical, que és l'amor, es revela com el més raonable i, per tant, com la matriu més fecunda de tota bona cultura. Això també ens ajuda a entendre la raonabilitat de la fe.

d) *Rehabilitació del paper nutritiu de la tradició.* Fa unes dècades va semblar que Europa volia llençar-se cap al futur sense tenir en compte les seves arrels. La tradició és la memòria de la història; és com la família per als fills. Una cultura desmemoriada es converteix en desarrelada, inestable i efímera. La cultura ha de ser també creativa, lluny de tota fossilització. En el passat, Europa ho ha sabut fer bé.

e) *Obertura al transcendent.* Quan una societat es tanca sobre si mateixa i no s'obre a tot el que la depassa, s'asfixia, queda eixarreja. És aquella obertura el que s'anomena *transcendentals*: la bellesa, la veritat, la bondat. Inclou la religió, però s'amplia a altres dimensions. Aquesta obertura és l'origen de grans empreses i creacions.

f) *Solidaritat universal des de la unitat de la família humana.* Si la tradició europea ens ensenya que tots els homes i dones som iguals en dignitat i formem una sola humanitat, hauríem de ser solidaris amb tot el món habitat. Fins ara, però, no hem estat capaços de ser capdavanters de l'ajut al

Tercer Món, com hem vist a Johannesburg. Diu el cardenal Martini: «L'Europa que hem estat cridats a construir, hauria de ser capaç d'ofèrir a tot el món una nova contribució de saviesa: la que brolla d'aquella cultura mil·lenària que la saba vital cristiana ha contribuït a madurar en el curs dels segles. En efecte, es demana a Europa que no es tanqui sobre si mateixa, sinó que continuï oberta a tota forma de cooperació, sobretot a favor dels pobles i els països més necessitats. També en favor de la construcció d'una civilització en la qual l'home es torni a reconciliar amb la creació, amb els seus semblants, amb ell mateix». No n'hi ha prou de crear la «casa comuna europea», cal contribuir a formar una «família de nacions».

g) *Dret dels pobles*. Entre les noves generacions de drets humans, al costat dels individuals i econòmics cal posar-hi els drets dels pobles, els quals, basats en una cultura pròpia, formen una nació encara que no tinguin estat. Joan Pau II ha insistit moltes vegades en aquesta doctrina, especialment davant de l'ONU l'any 1995. La Unió Europea hauria de reflexionar seriosament sobre els inconvenients i les injustícies que implica el fet d'estar fonamentada només en les nacions-estat. La Unió Europea hauria d'estar igualment atenta a la unificació universal i a la pluralitat d'entitats que la componen.

b) *Estructures universals i principi de subsidiarietat*. Per assolir i afermar un món solidari que respecti tots els pobles de la terra és cada vegada més necessari crear estructures internacionals: un nou dret internacional, una estructura econòmica i financera mundial nova, tribunals que ajudin a superar tensions entre pobles, un govern universal i democràtic que superi les actuals sobiranes, etcètera. Com a principi rector d'aquesta nova forma de comunitat mundial, caldrà aplicar amb rigorositat el principi de subsidiarietat, segons el qual tot el que es pugui fer a un nivell inferior no cal que ho faci un de superior, a fi d'assegurar al màxim la participació de tothom a tots els nivells. Seria bo que Europa en fos un bon exemple.

i) *Perdó reconciliador, acollida i gratitud*. Per dur a terme aquests valors que estan en la tradició d'Europa calen unes actituds de fons que són inequívocament cristianes i profundament humanes i humanitzadores. Per superar de veritat els enfrontaments, les guerres o el terrorisme, arriba un moment en què només el perdó porta a la reconciliació i a la pau veritable i duradora. Només una actitud acollidora de tota classe de vida i de tota persona (vingui de prop o de lluny) pot posar una base estable de convivència ciutadana. La gratitud és la capacitat que hom té de contemplar quelcom com un do rebut, com un regal que s'ha de guardar amb cura. Europa i el món s'haurien de viure com un intercanvi mutu de dons.

Heus ací uns valors i unes actituds que des d'Europa podrien canviar el món. Václav Havel afirma: «Estic profundament convençut que ara estem en un període en què caldria que Europa, amb la mateixa humilitat que en un cert moment estava inscrita en el seu camí espiritual, comencés a cultivar, disciplinar i canviar-se radicalment a si mateixa. Seria meravellós si aquesta operació es transformés en un exemple que pogués influenciar també els altres. Però no hem d'especular, simplement hem de fer».

EUROPA, CRISTIANISME I CONVENCIO (V): L'ESTATUT DE LES ESSLÉSIES A L'EUROPA FUTURA: ACONFESSIONALITAT I COL·LABORACIÓ⁷

Fins ara, en aquesta sèrie d'articles s'ha parlat gairebé sempre de *cristianisme*. Però el missatge cristià s'encarna, viu i es transmet en i per unes *Esglésies* històriques. Com a estadi final de la nostra reflexió ens hem de preguntar: quin és i quin hauria de ser l'estatut, el reconeixement jurídic de les Esglésies en l'Europa renovada?

La Declaració 11 annexa al Tractat d'Amsterdam, de juny de 1997, afirma que «la Unió Europea respecta i no perjudica l'estatut de què es beneficien, en virtut del dret nacional, les Esglésies i les associacions de comunitats religioses en els estats membres». En principi, per tant, la Unió Europea no té competència directa en matèria religiosa. Cada estat membre ho regula com vol. Actualment hi ha tres sistemes dominants a Europa: la religió d'estat, l'estat laic i l'estat aconfessional.

Hi ha un règim de *religió d'estat* a Anglaterra, Dinamarca, Grècia i Finlàndia. A partir de juliol de 2000, Suècia ja no pertany a aquest grup. La constitució grega s'inicia amb les paraules «en nom de la Santa Trinitat consubstancial i indivisible», i determina que l'ortodòxia és la religió dominant i que es poden resoldre per llei els temes administratius de l'Església. La constitució danesa diu que l'Església luterana és la del poble de Dinamarca i la de l'estat. A Finlàndia hi ha dues confessions d'estat: la luterana (85% de la població) i l'ortodoxa (1%). L'anglicanisme és la religió d'estat a Anglaterra, presidida per la Reina; la presbiteriana és l'oficial a Escòcia.

El règim d'*estat laic* el trobem especialment a França; també a Holanda i Irlanda, però amb matisos diferencials. França és el cas més típic. Des de la

7. Publicat al diari *Avui* el dia 14 d'octubre de 2002.

Revolució Francesa s'anà creant una polarització violenta, que desembocà en l'estricta separació de caire molt laïcista entre Església i estat del 9 de desembre de 1905. S'accepta la llibertat de culte, però s'abolixen les comunitats religioses, s'incauten béns i es prohibeix tot signe extern religiós en llocs públics. A Holanda, laïcitat i separació radical estan a la base de la pràctica jurídica, sense excloure algun tipus de relació. A Irlanda està reconegut el principi d'estricta separació, excepte en el sistema escolar.

L'estat aconfessional és el més estès als països de la Unió Europea: Bèlgica, Àustria, Espanya, Alemanya, Itàlia, Portugal i Suècia. S'estableix la separació entre les esglésies i l'estat, però es reconeixen molts sectors d'interès comú i de col·laboració, que varien segons els casos. A Bèlgica, el reconeixement oficial depèn del servei prestat a la societat. A Espanya hi ha un reconeixement específic de l'Església catòlica i una decisió de col·laboració amb tota religió. A Alemanya, un bon nombre de religions tenen un estatut propi, l'evangèlica i catòlica en especial (per exemple, facultats de teologia a les universitats públiques). A Portugal hi ha més neutralitat, però amb una tendència a reconèixer la utilitat social.

Tot i la diversitat, a Europa hi ha una tendència creixent a la desaparició dels estats confessionals i a matisar la laïcitat estricta. Això es tradueix en la confluència en alguns elements comuns: reconeixement del pluralisme religiós i de la llibertat religiosa; refús a confinar la religió a la vida privada, com si fos un afer només personal o familiar; reconeixement de la realitat històrica i de la funció social de la religió, en concret de les confessions cristianes; conveniència d'una entesa en aquells camps on la religió aporta el seu bagatge civilitzador, educatiu, social.

La Unió Europea està abocada a regular certs aspectes religiosos. La jurisprudència del Tribunal Europeu dels Drets Humans en matèria de llibertat religiosa anirà eliminant aspectes de les legislacions nacionals que siguin contraris a la llibertat religiosa en el marc del Consell d'Europa. La irrupció de l'islam i de nous moviments religiosos, més o menys sectaris, aconsella l'establiment d'unes normes comunes. ¿Hi haurà capellans castrenses en un futur exèrcit europeu? ¿S'oferiran classes de religió a les escoles europees? ¿Convindrà establir concordats o convenis entre agrupacions religioses i la Unió Europea? ¿No caldria reconèixer i regular la participació de les religions i confessions en els debats europeus que afecten el bé comú? Aquests i altres temes abocaran la Unió Europea a tractar el tema religiós de manera explícita i, a parer nostre, segons uns criteris que a poc a poc van essent comuns: per una banda, refús de l'ateisme d'estat —que persegueix—, del laïcisme agressiu i anticlerical —que margina—, de l'estat laic, neutre i indiferent

davant el fet religiós —que ignora—; per altra banda, acceptació creixent del model d'estat aconfessional, amb separació entre Esglésies i estat, però amb reconeixement de les arrels cristianes del continent i de la important funció ètica, social i de promoció dels valors que edifiquen una Europa millor.

Les Esglésies cristianes fa anys que han creat organismes de coordinació: cent vint-i-set confessions anglicanes, protestants i ortodoxes formen la KEK (Conferència d'Esglésies Europees); les vint-i-nou conferències episcopals catòliques de tot el continent han creat la CCEE; els dos organismes han organitzat les Trobades Ecumèniques Europees a Basilea (1989) i Graz (1997) i han redactat la *Carta Ecumènica* (2001); la CCEE ha creat la COMECE (Comissió dels Episcopats de la Comunitat Europea). Tant aquest organisme com la KEK són molt actius en el tema de la Convenció per al futur d'Europa, i fan seva la idea de Jacques Delors que «les Esglésies han de ser forces de proposició en el procés de reforma d'Europa».

La Convenció Catalana en curs ha convidat a treballar moltes persones de diferents religions i confessions amb arrelament a Catalunya, especialment de la catòlica. Seria bo que assumís en les conclusions alguns aspectes, que hem anat exposant en aquesta sèrie d'articles, sobre les arrels cristianes d'Europa i les aportacions passades i actuals del cristianisme.

CONSTITUCIÓ EUROPEA I CRISTIANISME⁸

El mes que ve, una conferència intergovernamental discutirà, eventualment esmenarà i finalment esperem que aprovi, la Constitució Europea presentada per la Convenció fa uns mesos. Diverses instàncies religioses cristianes han donat la seva opinió sobre el projecte de Constitució en nombrosos articles, declaracions, trobades i discussions públiques, que han suscitat polèmiques més o menys enceses i raonades. Després d'haver seguit amb atenció el debat, penso que seria bo sintetitzar el que les comunitats i grups religiosos han proposat que convindria incloure en el futur text bàsic de la Unió Europea. Bàsicament, hi ha quatre grups de temes.

En primer lloc, pensen que la Constitució hauria de fer esment al respecte i reconeixement de les Esglésies i comunitats religioses com a tals. La llibertat religiosa és un dret que s'ha de reconèixer civilment tant a nivell personal com a nivell comunitari i institucional. Es tracta de les llibertats de pensament, associació i actuació com a tals entitats. Les Esglésies i confessions no són meres entitats privades, sinó que tenen un grau institucional específic. Fins ara la dimensió corporativa religiosa no ha estat reconeguda per la Unió Europea. Algunes veus qualificades creuen que s'hauria de reconèixer, a més, l'aportació actual i el rol social positiu de les Esglésies i religions, per exemple, en l'educació dels valors que promouen la convivència, en l'aportació de sentit a les vides personals, en la promoció de la cultura i de la identitat, etcètera. Finalment, hauria de preveure la possibilitat d'un diàleg estructurat amb les institucions europees. S'ha parlat molt que les comunitats religioses són una força propositiva important i valuosa.

Un segon grup de propostes gira a l'entorn del desig que Europa sigui, d'acord amb la seva pròpia tradició, una comunitat de valors i no solament una suma d'interessos econòmics o socials. Entre els valors que s'enumeren sobresurt el reconeixement de la dignitat de la persona humana i el seu valor absolut, que implica el caràcter sagrat de la vida. S'inclou també el rol central de la família fundada en el matrimoni, la importància de la instruc-

8. Publicat al diari *Avui* el dia 19 de setembre de 2003.

ció i l'educació, la tutela legal dels individus i dels grups, la col·laboració de tots en el bé comú, la distribució justa del treball i de les riqueses, la proclamació i concreció del principi de subsidiarietat, tant en sentit vertical com horitzontal i de promoció de les organitzacions socials intermèdies, i el reconeixement i la garantia dels drets dels pobles que la conformen: el dret a l'existència, a la llengua i cultura pròpies, a l'educació segons les pròpies tradicions, etcètera.

Un tercer grup es refereix a la missió d'Europa en el món. En temps passats, el nostre continent ha influït molt, per a bé i per a mal, en el curs de la història mundial. De cara al futur europeu, molts creuen que la Constitució hauria de proposar fites ambiciosos per a la Unió Europea. Una de molt important seria la promoció de la pau, tan interna com externa, una pau veritable que, d'acord amb l'Encíclica de Joan XXIII *Pau a la terra*, s'ha de fonamentar en la veritat, ha de tenir com a objectiu i norma la justícia, s'ha d'amarar de la força propulsora de l'amor i viure en un clima de llibertat. Caldria també establir una política solidària, no solament de cara als ciutadans de la Unió Europea, sinó molt especialment vers els països que malviuen en la misèria, i molt especialment vers Àfrica, el continent oblidat. Afirmar el cardenal Martini: «El procés de mundialització de l'economia, de fet irreversible, no s'ha de reduir a repartir la riquesa europea [...], sinó que ha de mostrar, en base a un projecte ampli, que les forces polítiques, culturals i científiques d'aquest continent poden defensar el bé preuat del treball dels europeus i respectar al mateix temps les potencialitats d'altres continents i d'altres àrees econòmiques». En aquest moment l'ajuda dels països de la Unió Europea al Tercer Món està al voltant del 0'3% del PIB.

La solidaritat va molt lligada al problema de la immigració. En general, als països europeus es fan polítiques contradictòries, perquè d'una banda no s'afavoreix el desenvolupament dels països d'origen de la immigració i, de l'altra, es posen totes les traves possibles als corrents migratoris. I al final han de ser les Esglésies, entre d'altres organitzacions, les qui s'han d'escarrassar per pal·liar la misèria.

Un darrer tema, molt debatut durant els mesos passats, és el de l'esment de les arrels cristianes d'Europa en el Preàmbul de la Constitució. Des de molts nivells de les Esglésies s'ha insistit en la inclusió d'alguna frase sobre el tema. Des del meu punt de vista, el debat moltes vegades s'ha polaritzat en temes marginals o s'ha desenfocat. Que Europa té unes arrels cristianes és un fet històric innegable, de la mateixa manera que té arrels gregues, romanes, dels gots, musulmanes, de la modernitat, etcètera. Alguns objecten que és un passat ambigu, amb aspectes negatius, i és veritat; però res humà no

és perfecte. De la mateixa manera que podem criticar les fetes d'alguns avant-passats i sentir-nos molt arrelats al tronc familiar. Altres diuen que s'ha de conservar la laïcitat de l'estat, sense adonar-se que la majoria dels estats europeus no són estrictament laics i que la laïcitat és només una manera d'entendre el rol de les religions en la societat, no una manera d'esborrar la història. Tampoc la separació entre l'Església i l'estat té res a veure amb el tema històric.

Per últim, n'hi ha que pensen que esmentar les arrels cristianes impedirà l'ampliació a països de majoria i tradició musulmana, com ara Turquia; però això no té cap fonament: reconèixer unes arrels passades i fins i tot presents no vol pas dir que no s'hi puguin afegir més arrels amb nova saba. Són les mateixes Esglésies les que estan dient i donant exemple de diàleg amb l'islam enmig d'una Europa que se'l mira amb una prevenció excessiva. Tot el tema de les arrels s'ha carregat d'ideologia i és molt difícil parlar-ne amb tranquil·litat.

Acabo amb unes paraules de l'arquebisbe de Tarragona, Lluís Martínez Sistach, que faig meves: «No hi ha dubte que el cristianisme, en la seva triple projecció de tradició del passat, de valoració del present i amb el seu factor d'esperança d'energia i d'optimisme vers el futur, pot acompanyar perfectament i enriquir la construcció europea».

DIÀLEG ENTRE EUROPA I L'ISLAM⁹

El món polític europeu ha descobert el diàleg amb l'islam especialment a partir dels esdeveniments de l'11 de setembre, de la destrucció de la sinagoga de Djerba i dels atemptats a turistes a l'illa de Bali. Es demana un diàleg intercultural, però n'hi ha prou amb un diàleg només intercultural?

Per a molts, la religió musulmana va tornar a ser considerada un factor polític el 1979, quan l'aiatol·là Khomeynî desbancà al xa de l'Iran i instaurà una *república islàmica*. Durant aquests gairebé vint-i-cinc anys s'han creat grups consultius sobre aquest tema en les institucions de la Unió Europea. Quasi tots els partits del Parlament Europeu han constituït un seminari sobre l'islam. Romano Prodi, president de la Comissió Europea, ha format un grup consultiu per impulsar el diàleg euromediterrani. Però en gairebé tots aquests casos el diàleg amb l'islam es redueix a un diàleg intercultural i menysté les dimensions religioses i polítiques.

El diàleg amb el món musulmà és indispensable, però sofreix una manca de sincronisme perquè les dues parts no parteixen pas dels mateixos conceptes religiosos i polítics. La fugida (Hègida) de Mahoma a Medina el 622 marca el punt de partida de la construcció de l'*Estat islàmic*. L'islam ha produït un estat que al segle VIII s'estengué des de les terres hispàniques fins a l'Índia, la qual cosa, als ulls dels musulmans, esdevingué una prova que l'islam era la religió veritable. Des del segle IX, els juristes musulmans han desenvolupat línies directrius precises i exigents que haurien de regir la societat i l'estat musulmans. En un ordre social establert d'aquesta manera, que segons la tradició era volgut per Déu, els musulmans ja no podien distingir entre les pertinences religiosa, cultural i política.

Europa, per la seva banda, ha seguit un altre camí. El cristianisme no ha produït pas un estat. És veritat que, sota la inspiració del llibre de Daniel, certs cristians del segle IV estaven convençuts que l'imperi Romà, transformat per la fe cristiana, restaria per sempre més l'imperi definitiu fins a la fi de la història. Però quan l'emperador Constantí es traslladà a Bizanci, a Roma

9. Publicat al diari *Avui* el dia 30 de desembre de 2003.

s'ensenyà la dualitat de poders, temporal i espiritual. El papa Gelasi (492-496) escrivia a l'emperador Anastasi: «L'emperador i el papa tenen poders diferents; ningú disposa de tots els poders». Tot i declarar el principi de la separació del que és religiós i del que és polític, durant segles hi hagué innumbrables tensions i disputes per delimitar aquests poders. Amb la Il·lustració i la Revolució Francesa a Europa, l'estat pren una forma secular o laica, segons els llocs, i es basa en la racionalitat i la voluntat dels ciutadans. La religió esdevé un afer de la consciència de cadascú i dels grups religiosos establerts i reconeguts en cada societat. Les idees religioses coexisteixen amb moltes altres en el concert social. Els principis religiosos no són els que s'imposen en l'organització social. Fins i tot en els països europeus on hi ha una religió d'estat, aquest es regeix pels principis de la raó i dels drets humans. La recent polèmica sobre les arrels cristianes d'Europa i la seva possible inclusió en el preàmbul de la nova Constitució europea fa veure fins a quin són sensibles aquestes qüestions.

Per tant, el diàleg entre el món musulmà i Europa ve marcat per aquesta manca de sincronisme i ha de tenir molt en compte aquesta tensió. En tot cas, convé que integri equilibradament les diferents dimensions. Per exemple, si es desitja intensificar la cooperació econòmica en el marc del diàleg mediterrani, no es poden oblidar les dimensions religioses i socials de les societats, perquè es corre el risc que la cooperació econòmica no obtingui els resultats esperats. Les experiències fetes durant els darrers trenta anys amb Algèria en són la prova tangible.

El diàleg polític euromediterrani té una importància decisiva, però s'ha d'evitar de relegar el contingut religiós de l'islam a només el domini cultural. Un estrany laïcisme o secularisme europeu s'entesta a desconèixer que el fet religiós és una realitat vivent i que dóna sentit a la vida de milions de persones i els configura la seva manera de ser, pensar i actuar. És a dir, la cultura està impregnada de continguts i valors religiosos. Diàleg no voldrà dir mai absorció, sinó reconeixement dels valors dels altres, de tots els valors dels altres i un donar i rebre continuat. Els països musulmans no coneixeran de manera immediata una cultura democràtica idèntica a la d'Europa, tot i que la jove generació de dirigents al Marroc, a Jordània i a Síria explorin noves vies. Cal tenir en compte tots els elements en joc. El mateix s'ha de fer amb Palestina i Israel, que és un dels capítols més difícils del diàleg entre Europa i el món musulmà.

Les Esglésies cristianes i les organitzacions musulmanes podrien contribuir molt positivament a aquest diàleg euromediterrani. El diàleg interreligiós s'ha dut a terme durant més de trenta anys, però els seus resultats no

són pas coneguts pel món polític. La no-confessionalitat dels estats no hauria de portar al desconeixement o indiferència dels esforços seriosos de diàleg religiós que els agents religiosos duen a terme. Als estats no els compet promoure directament el diàleg interreligiós, però sí que l'han de tenir en compte si volen arribar al fons en els problemes actuals. Caldria que les institucions polítiques creessin les condicions necessàries per a un diàleg en profunditat. El conjunt de la societat en sortiria beneficiada. Des de fa 1.400 anys Europa i Orient viuen un veïnatge conflictiu. Actualment, la mundialització ens empeny a acostar les diferents regions del món. De nosaltres depèn que l'acostament no vulgui dir més probabilitat de conflictes, sinó més interconnexió fruit del diàleg, d'un diàleg que prengui en consideració les dimensions socials, polítiques, culturals i religioses.

ÉS CONVENIENT L'ENTRADA DE TURQUIA A LA UNIÓ EUROPEA?¹⁰

«La causa de la decadència dels grans imperis ha estat sempre la sobre-expansió territorial. L'entrada de Turquia la sumiria en una profunda crisi d'autognosi, la debilitaria», diu H. A. Winkler. «Acceptar les negociacions amb Turquia obriria la caixa de Pandora. Què impediria que el Marroc, Algèria [...] demanessin l'entrada? [...] Seria la fi d'Europa», opina J. García-Petit. Giscard s'hi ha manifestat clarament en contra. Recentment, els populars europeus s'han mostrat profundament dividits sobre el tema i molts observadors opinen que serà un dels temes estrella en la propera campanya electoral al Parlament Europeu. Es tracta, per tant, d'un tema sensible i que desperta molta polèmica. Per aclarir una mica el tema cal mirar-lo des de diferents angles.

Una primera pregunta: Turquia és Europa? A primer cop d'ull no és fàcil donar una resposta taxativa a la qüestió. Hi ha molts elements implicats, tots ells complexos. Europa és una realitat àmplia, mal-leable, que es pot estirar i arrossar i es pot mirar des de molts punts de vista. Anem a pams.

Geogràficament què és Europa? Canàries i Madeira es consideren Europa, però la primera semblaria africana i la segona està camí d'Amèrica. Hi ha territoris del Carib que formen part de l'Estat francès i pertanyen a la Unió Europea. Els estats caucàsics, a quin continent pertanyen? Per què els Urals divideixen Europa d'Àsia tot i que fa segles que Sibèria està lligada a la Rússia europea? D'altra banda, una part de Turquia està a la part nord del Bòsfor. On pertany Xipre, que ben aviat formarà part de la Unió Europea? Els límits geogràfics d'Europa no són clars.

Històricament, gran part de la Turquia actual ha estat lligada estretament a l'anomenat *continent europeu*. Atenes estenia el seu domini a gran part de la costa turca actual. L'imperi Romà multiplicà les relacions entre una banda i l'altra del mar Egeu. L'imperi Bizantí no distingí entre les dues ribes del Bòsfor. Amb la invasió musulmana els territoris conquerits s'amplien progressivament vers l'actual Europa. L'imperi Otomà inclourà Grècia i els Balcans

10. Publicat al diari *Avui* el dia 13 de febrer de 2004.

fins a la seva caiguda, confirmada després de la primera Guerra Mundial amb l'aparició de la Turquia actual.

Culturalment i religiosament, durant molts segles l'actual Turquia estigué plenament integrada en la cultura i en la llengua gregues. Les principals ciutats de l'època són de cultura grega: Pèrgam, Esmirna, Efes, Filadèlfia, Tiàtira, Sardes, Colosses, Hieràpolis, Milet, Laodicea i tantes d'altres. Totes elles formaven un gran ventall grec que s'afegeix sense distincions a les ciutats de la Grècia originària: Atenes, Corint, Tessalònica, Filips o Neàpolis. Per tant, no té res d'estrany que els viatges de sant Pau, ciutadà romà i de cultura grega, a l'inici del cristianisme, es concentrassin especialment en els territoris de l'actual Turquia. Des del punt de vista cultural i polític, és més propi parlar d'Orient i d'Occident, que no pas d'Europa i Àsia: Orient aniria dels Balcans i de Grècia enllà, i Occident, d'Itàlia ençà. La creació de l'imperi Romà d'Orient establí una manera de pensar i concebre el món mediterrani que s'allunyava de l'estricta divisió entre continents. Les posteriors divisions cristianes del primer mil·lenni prenen també el model Orient-Occident.

Fem un pas endavant i preguntem-nos per les relacions de Turquia amb la Unió Europea. El Tractat de Lausana de 1923, que representa l'acte fundacional de l'actual Turquia, inclou el reconeixement de les minories no musulmanes; però aquest aspecte no s'ha aplicat mai. La revolució d'Atatürk creà un estat laic, però amb moltes mancances. D'ençà del primer tractat d'associació de 1963, la Unió Europea ha exigint (per exemple, en l'informe Swoboda de 1998) una solució als problemes kurd i xipriota, l'ampliació de la democràcia, l'alliberament dels presos polítics, l'abolició de la legislació antiterrorista i l'acabament de l'estat d'emergència. Un any més tard, en la cimera de la Unió Europea a Hèlsinki, es concedí a Turquia l'estatus de candidat. A partir d'aquell moment s'inicià un procés de transformació de l'estat turc i de la seva constitució: per exemple, l'abolició de la pena de mort, l'ampliació de la llibertat d'expressió i les possibilitats que la ràdio i la televisió realitzessin programes en llengües minoritàries. Quant a la llibertat religiosa, es van aixecar moltes esperances que van quedar bastant decebudes quan, l'octubre de 2002, els militars retallaren certes lleis. L'esperança que les esglésies ortodoxa i catòlica quedessin equiparades als armenis, búlgars, grecs o jueus es trencà, perquè es tingué por que altres minories, com la kurda, poguessin demanar també el seu estatut legal.

La cimera de la Unió Europea a Copenhaguen, el desembre de 2002, decidí obrir les portes a deu països de la Unió Europea el maig de 2004. Pel que fa a Turquia, s'establí que el mes de desembre de 2004 s'examinaria l'es-

tat dels requisits i, si fos acceptable, es procediria immediatament a negociar-ne l'entrada. Aquesta és la situació legal de Turquia respecte de la Unió Europea.

El tema de les arrels cristianes d'Europa no es pot barrejar amb Turquia. Les arrels cristianes és un fet històric; la seva possible menció en la futura Constitució és una qüestió d'oportunitat i de conveniència. En tot cas, no té cap influx en l'entrada o no de Turquia en la Unió Europea. També Turquia té unes arrels cristianes, ho reconegui o no. Europa té també certes arrels musulmanes. D'altra banda, s'ha de considerar molt positiu que cada vegada hi hagi més països que vulguin viure i governar-se segons patrons de democràcia a l'estil europeu i que rebin ajut per sortir del seu estat de subdesenvolupament. És una bona manera de complir una funció social més enllà del club dels rics. Invocar el perill de l'islam per tancar-nos i resistir no fa res més que provocar reaccions identitàries perilloses, com és el cas de França amb tot el tema del vel islàmic.

Conclusió: donada la complexitat geogràfica, històrica, cultural i religiosa no veig que hi hagi inconvenient a considerar Turquia com a Europa. En tot cas, convé que sigui present a la Unió Europea com més aviat millor.

EL DIÀLEG INTERCULTURAL I INTERRELIGIÓS

L'ISLAM I UN PACTE D'ESTAT: L'EXEMPLE DE FRANÇA¹¹

A principi d'aquest any se signà a París un important document entre divuit personalitats i representants d'associacions islàmiques i el govern francès, que porta com a títol *Principis i fonaments jurídics que regeixen les relacions entre els poders públics i el culte musulmà a França*. La premsa francesa se n'ha fet molt ressò i ho ha considerat un gran pas endavant, i amb raó. A casa nostra no se n'ha parlat gaire, però segur que pot tenir rellevància si sabem extreure'n algun ensenyament.

El ministre de l'Interior francès, encarregat dels cultes, digué que es tractava de «l'entrada oficial de l'islam en el marc de la laïcitat republicana, al costat dels altres tres cultes tradicionals» (catolicisme, protestantisme i judaisme).

El primer efecte positiu d'aquesta signatura ha estat la unitat de l'islam a França, cosa gens òbvia, perquè a tots els països no islàmics hi ha una gran dificultat d'establir un diàleg amb l'islam a causa de la manca d'una autoritat superior acceptada per tots. A partir del moment que se sap qui pot representar la globalitat, és possible establir un diàleg afectiu i arribar a acords.

Un segon aspecte important és que la part islàmica s'adhereix als principis fonamentals de la República francesa, especialment als drets de l'home i del ciutadà relatius a la llibertat de pensament i de religió, que els homes neixen i romanen lliures i iguals en drets (cosa que exclou les discriminacions fundades en el sexe, la religió, l'ètnia o els costums). Igualment, s'adhereixen a la Convenció europea sobre aquests temes del novembre de 1950. En el cos del text estableix normes jurídiques sobre vuit aspectes de la vida del creient de l'islam:

1. Es poden crear associacions de culte i formació d'imams diferents de les associacions de caràcter social i cultural.
2. Es reconeix el dret a tenir mesquites i llocs de pregària, mentre es mantinguin com a lloc religiós i no polític.

11. Publicat al diari *Avui* el dia 8 de novembre de 2000.

3. Es formula el desig que els ministres del culte i altres quadres religiosos, escollits per les associacions de culte (o altres), siguin francesos.

4. Hi pot haver atenció espiritual (*aumoneries*) als hospitals i a les presons.

5. Es poden crear establiments d'ensenyament privat.

6. Quant a la indumentària, s'estableix la prohibició en serveis i a l'ensenyament públics d'enarborar signes de pertinença religiosa. Els establiments públics podran oferir menjar d'acord amb les seves prescripcions rituals.

7. Pel que fa als llocs d'enterrament, es permet el reagrupament de les sepultures de confessió musulmana, amb la condició que no estiguin materialment aïllades de la resta del cementiri.

8. S'estableix que els musulmans poden obtenir permís per fer festa del treball en tres festivitats, que s'especifiquen així: Aïd el Seghir (Aïd el Fitr), Aïd el Kebir (Aïd el Adha) i el Mouloud (Al Mawlid Annabawi).

A més, s'estableixen cinc comissions mixtes per facilitar el seguiment de certs temes.

Ens hem estès molt a resumir el document perquè ens fa recordar la situació a casa nostra. L'any 1992 se signà un acord de cooperació entre l'estat espanyol i la Comissió Islàmica d'Espanya, que fou promulgat com a llei de Corts 26/92 de 10 de novembre. L'acord recull la majoria de les aspiracions manifestades sobre aquest tema per totes les parts interessades, incloses les dues federacions islàmiques espanyoles. El problema és que després de vuit anys els temes de gairebé la totalitat de l'articulat estan paralitzats per falta d'aplicació i de desenvolupament.

Si es vol una integració gradual (sigui quin sigui el contingut que s'hi vulgui donar) cal establir les regles del joc i aplicar-les en la seva totalitat de manera clara i ben concreta. Sense establir i complir les regles del joc, tot ha de dependre de la predisposició dels diversos nivells de responsables públics i de les persones privades, i això provoca i provocarà grans problemes.

Seria bo que a Catalunya, en el marc dels acords de 1992, la Generalitat, a través de la nova Secretaria de Relacions amb les Confessions Religioses, els desenvolupés i els apliqués a la nostra realitat catalana. Els pactes, el dret, les reglamentacions justes, estableixen claredat, eviten discriminacions i ajuden a la convivència.

L'ESGLÉSIA A CATALUNYA O SERÀ CATALANA
O NO SERÀ:¹². REFLEXIONS A L'ENTORN D'UNA TROBADA A
EL PAULAR (MADRID)

En l'entramat jurídic i polític espanyol es reconeix i es regula la diversitat de llengües, de comunitats històriques i de comunitats autònomes. Tot i les dificultats i les tensions, hi ha una articulació d'aquesta pluralitat. Malgrat tot, no hi ha pas coincidència física entre les comunitats autònomes i la diversitat de cultures hispàniques. Tenim disset comunitats autònomes i només quatre (o cinc) cultures hispàniques.

Eclesialment existeixen bisbats que s'apleguen en arquebisbats, i així es facilita un treball en comú. Però l'àmbit territorial de la inculturació de la fe no coincideix necessàriament amb el dels arquebisbats, ni amb les comunitats autònomes, ni tampoc necessàriament amb la nova Regió Eclesiàstica, i molts pensen que tampoc amb els territoris de les quatre llengües hispàniques. Si inculturar la fe significa encarnar-la en cada cultura de manera que l'Evangeli es faci carn de la pròpia carn, seria convenient fer coincidir l'àmbit cultural amb l'àmbit eclesial, almenys pel que fa a l'acció inculturadora.

Quantes són les realitats culturals diferenciades a l'estat espanyol? Quines característiques tenen? Ens coneixem els uns als altres? Ens acceptem mútuament com a tals? Com és possible arrelar el cristianisme a cadascuna d'aquestes cultures? Quines són les oportunitats i els riscos en aquest moment? Com ens podem ajudar mútuament?

Aquesta fou la temàtica i alguns dels interrogants que es formularen una vintena d'intel·lectuals cristians fa poques setmanes a El Paular, a Madrid, convocats per la Fundació Joan Maragall. Des del meu punt de vista, molt subjectiu, remarcaria tres tipus de qüestions o d'aportacions que es feren al llarg de dos intensos dies de debats. En primer lloc, el de la diversitat de cultures hispàniques i la seva caracterització. S'intentà caracteritzar Galícia, Euskadi i Catalunya; pel que fa a Castella, alguns d'allà insistiren en el fet que la seva personalitat s'ha difós i no acaben de saber què són (els pobles cas-

12. Publicat al diari *Avui* el dia 3 de desembre de 2001.

tellans han quedat deserts, la gent s'ha concentrat en algunes grans ciutats d'al·luvió, com Madrid). Molts opinaren que la *cultura* castellana, amb independència de les migracions, va molt més enllà d'uns límits concrets i que té una qualitat i un pes que l'han convertit en totalment hegemònica. Els andalusos, per la seva banda, reivindicaren la seva pròpia realitat cultural independent; insistiren que no només la llengua unifica culturalment i que les característiques andaluses («intel·ligència emocional», etcètera) formen una veritable cultura. En principi, hi ha una voluntat de reconeixement de les diversitats culturals; el que succeeix és que en el conjunt de la població hi ha un gran desconeixement mutu. Cal canviar l'imaginari social sobre el pluralisme a Espanya de tal manera que permeti conèixer-ne les diferències, i així poder reconèixer el que cadascú és i passar després a l'etapa de la col·laboració. És un itinerari que es veu encara llarg i que només avançarà si es va a fons en els problemes.

Un segon aspecte és el de la necessitat d'inculturar o arrelar el cristianisme a cada cultura i, per tant, a la cultura pròpia de cada lloc. En aquest sentit, alguns proposaren canviar el lema que s'atribueix a Torras i Bages «Catalunya serà cristiana o no serà» pel de «L'Església a Catalunya serà catalana o no serà», i que això s'ha d'aplicar a cada cultura. És a dir, una de les condicions per a la vitalitat del cristianisme és l'arrelament seriós a cada cultura. Foren interessants les informacions que es posaren en comú sobre com s'està fent aquest arrelament a cada àmbit cultural. Per part catalana es posà l'accent en el document *Arrels cristianes de Catalunya* dels bisbes catalans i en les entitats confessionals que cerquen una presència en la societat i en la cultura catalanes.

Finalment, es discutiren les dificultats i oportunitats del cristianisme actual, els elements de crisi i de vitalitat. En un moment de grans canvis generacionals i epocals, hi ha corrents que ens han portat la modernitat, com la secularització i el secularisme, que són comuns a tots. A voltes, el pluralisme de les nostres societats genera relativisme i indiferentisme. En molts llocs hi ha signes de vitalitat eclesial, com ara en el laïcat que assumeix noves responsabilitats.

El conjunt d'aquesta temàtica s'ha de considerar com a molt important per al present i el futur de la fe cristiana en les nostres cultures. La trobada de El Paular ha estat l'inici d'un diàleg entre catòlics de diferents cultures hispàniques que haurà de continuar en el futur.

PER UN DIÀLEG REALISTA AMB L'ISLAM¹³

L'islam és la religió que nasqué en el segle VII a partir de la predicació de Mahoma i que s'ha estès considerablement per Àsia, Àfrica i Europa. Els greus enfrontaments del passat entre l'Occident cristià i el Sud islàmic, juntament amb certs clicés que tenim en l'actualitat, ens provoquen greus dificultats per establir un diàleg entre islam i cristianisme. És molt comú atribuir-los la condició de fonamentalistes i fanàtics i que no accepten els drets humans més fonamentals com, per exemple, els relatius a les dones. La veritat és que fer afirmacions sense matisos porta a una crítica global; criticar sense conèixer de prop exaspera els contrastos i estronca els camins de l'acostament i del diàleg.

En la seva visita recent a Israel, Joan Pau II va dir: «L'Església catòlica desitja continuar un diàleg interreligiós sincer i fecund amb els seguidors de l'islam. Aquest diàleg no és un intent d'imposar als altres la nostra visió. Exigeix que tots nosaltres, fidels a allò en què creiem, escoltem amb respecte l'altre, cerquem de discernir el que hi ha de bo i de sant en el seu ensenyament i cooperem a sostenir tot el que promou la pau i la comprensió recíproques». Dit amb altres paraules, es tracta de passar d'un esquema de confrontació, en què demonitzem l'altre per tal de poder-lo combatre, a un esquema de diàleg realista.

Un diàleg realista implica, en primer lloc, que sigui un veritable diàleg o, almenys, una predisposició dels cristians a dialogar de veritat. Exigirà comprendre millor l'altre, mirar la globalitat de l'islam amb les seves diferències geogràfiques i ideològiques; l'islam no és ni ha estat mai un bloc compacte. Una cosa és l'islamisme, versió radical de l'islam, practicat a Aràbia Saudita, amb ramificacions a Pakistan, Algèria..., i una altra l'islam moderat i tradicional practicat per la gran majoria a Turquia, Egipte, el Marroc o els països subsaharians. La història mateixa de la trobada entre l'islam i el cristianisme ens diu que les seves relacions han tingut moments molt diversos. Quan classifiquem l'altre de manera global i simplista, l'estem empenyent a ser el que nosaltres creiem que és. Cal mirar desapaassionadament

13. Publicat al diari *Avui* el dia 20 de febrer de 2003.

i amb amor l'altre i això ens ajudarà a nosaltres a entendre objectivament, i a ells a obrir-se. Hi ha coneixedors de l'islam que afirmen que l'islamisme, el mal anomenat *fonamentalisme islàmic*, està en crisi. Gilles Kepel, en el seu llibre *Jihad, expansió i decadència de l'islamisme*, afirma que «el cicle històric de l'islamisme radical, aquell que ha fet de la Jihad la seva paraula d'ordre, està acabat» o en declivi. Els arbres ens poden no deixar veure el bosc.

Un diàleg realista ens portarà a veure el que hi ha de propi i també el que hi ha de comú entre les dues religions. El diàleg implica partir de les identitats pròpies, sense difuminar-les; s'ha de parlar des del que cadascú és. Però també és veritat que l'islam és molt més proper al cristianisme que les religions d'Orient, per exemple. El monoteisme i tot el que se'n segueix és un espai comú important.

Un diàleg realista, però, no amagarà tampoc els perills o els aspectes més negatius. Hi ha aspectes de l'islam que dificulten un diàleg i unes relacions properes i amigables. Ens creen problemes, per exemple, el literalisme en la lectura i aplicació de l'Alcorà o el lligam estret entre les dimensions religiosa i sociopolítica, atès que la dimensió religiosa funda la praxi política, jurídica i social. No es pot passar per alt que a Aràbia Saudita tota altra religió que no sigui l'islam està rigorosament prohibida o que la pressió al Pròxim Orient obliga molts cristians a fugir. No podem amagar les greus dificultats que es creen en els matrimonis mixtos, especialment quan la dona és el membre cristià de la parella. No sempre hi ha reciprocitat en el diàleg i en la llibertat religiosa. No podem oblidar, però, que certes actituds intransigents dels musulmans han estat provocades per imposicions provinents de països cristians: les croades, la guerra del Golf, la introducció coercitiva de la cultura occidental fins fa unes dècades (a Algèria, Egipte, Pèrsia, etcètera). La imposició provoca una reacció contrària violenta. Tampoc podem negar que certes actituds tancades o intransigents que ara considerem criticables fa alguns decennis foren també practicades per nosaltres.

El realisme que reconeix aspectes positius i negatius en l'altre no ha de provocar refús o desconfiança total. Sant Pau ens diu: «No et deixis vèncer pel mal, sinó venç el mal amb el bé». (Rm 12,21) Els creients en l'islam tenen una identitat religiosa forta i, en canvi, la nostra gent cristiana moltes vegades la té feble. No serà això un motiu ocult d'una actitud d'autodefensa?

En resum: hem d'estar oberts al diàleg amb l'islam, però amb un realisme sense ingenuïtats. Les dificultats no justifiquen l'abandonament, sinó que més aviat l'esperonen. Cal convertir les dificultats en oportunitats, mai les oportunitats en dificultats.

CRISTIANS PALESTINS¹⁴

A molta gent li es fàcil oblidar que la Cisjordània, la ribera occidental del riu Jordà, escenari avui de tanta violència, fou fa vint segles l'escenari de la vida de Jesús. Però encara és més desconegut que a Jerusalem, Natzaret o Betlem, llocs tan emblemàtics per al cristianisme, hi han viscut cristians durant aquests dos mil anys. Encara avui, en moltes ciutats i pobles palestins, els campanars de les esglésies recorden al visitant la llarga història dels cristians palestins en aquesta castigada terra. Hi ha catòlics de diferents ritus, ortodoxos i protestants. El Consell Mundial d'Esglésies (CME), que aplega tres-centes quaranta-dues confessions cristianes de tot el món, acaba de publicar un interessant informe sobre aquest tema, del qual donem a conèixer aquí els aspectes més importants.

Les vides dels palestins cristians no han estat fàcils. Durant el segle xx ha tingut lloc una impressionant disminució del nombre de cristians que viuen en els territoris ocupats (Cisjordània i Gaza), fet bastant comú a tot l'Orient Pròxim. La majoria han anat emigrant a poc a poc. Avui la població cristiana no arriba al 2%, quan el 1948 era del 20%. La població de ciutats com Betlem i Ramallah havia estat cristiana en un 90%, mentre que avui el percentatge és inferior al 20%. De fet, hi ha més cristians originaris de Betlem a Xile o a Brasil que al mateix Betlem; hi ha més cristians procedents de Ramallah a ciutats d'Estats Units com Detroit o Jacksonville que a Ramallah. Actualment, a penes 50.000 cristians viuen a Cisjordània i uns 2.000 a Gaza, i dia a dia el nombre va disminuint. Molts temen que el segle XXI vegi la desaparició de la bimil·lenària comunitat cristiana de Palestina. Malgrat tot, les esglésies segueixen vives. Hi ha cristians que contribueixen al funcionament d'escoles i hospitals; altres col·laboren en centres culturals i de joves. Cada diumenge hi ha molta afluència a les celebracions catòliques, ortodoxes i protestants.

La població palestina cristiana té moltes preocupacions. La primera deriva de l'ocupació israeliana; en això tots estan d'acord. Segons testimonis recollits sobre el terreny pel Consell Mundial, dotzenes de cristians han estat

14. Publicat al diari *Avui* el dia 4 de novembre de 2003.

morts per les forces israelianes durant aquesta *intifada*, principalment a la zona de Betlem. Molts d'altres han estat empresonats. Les mateixes fonts assenyalen que el Ministeri de l'Interior israelià del govern Sharon, controlat pel partit ultradretà Shas, ha creat moltes dificultats als religiosos cristians. Molts sacerdots i monges que exerceixen els seus ministeris en congregacions palestines necessiten un permís de treball per romandre a Cisjordània dins la legalitat. L'any passat, el ministre es negà a renovar els permisos a una vuitantena de capellans i monges. En aquest moment el ministeri està en mans d'un altre partit que ha promès rectificar.

Molts cristians estan preocupats també pels problemes que crea el fet de ser una minoria en un entorn predominantment musulmà. N'hi ha que es queixen de moltes formes de discriminació que a voltes pateixen pel sol fet de ser cristians, com, per exemple, dificultats a l'hora de ser contractats com a mestres. Hi ha cristians que lamenten l'impacte en les seves vides del xoc dels mitjans de comunicació occidentals. Sovint els musulmans interpreten que els films i comèdies televisades de baix contingut ètic són proves de les deficiències morals del cristianisme i que els cristians són gent indecent i impia. Els judicis fàcils i el desconeixement també es donen en altres àmbits. Per exemple, els musulmans palestins que viuen en zones on no hi ha cristians poden ignorar que en el passat i en l'actualitat hi ha hagut una presència de cristians palestins. En general, no s'aprecia la seva contribució a la història del país. També a Occident, l'existència de cristians palestins és desconeguda. És una minoria que no fa soroll, però que pateix igual que els musulmans la mort, els maltractaments, la reclusió a casa durant el toc de queda, els controls i la manca de feina. Segons l'informe del CME, cristians i musulmans palestins estan units en la seva oposició a l'ocupació israeliana. En canvi, hi ha sectors cristians que miren amb certa desconfiança el que podria ser un estat palestí independent després de l'ocupació. Els moviments islàmics estan assolint un paper cada vegada més preponderant en la cultura política palestina i, en general, aspiren a l'establiment d'un estat islàmic a Palestina. En canvi, els cristians i part dels musulmans voldrien un sistema polític més secular i obert a tothom. Per a ells, passar de l'ocupació israeliana a un estat islàmic seria passar del foc a les brases.

Malgrat les dificultats que hem esmentat, els cristians palestins reconeixen les múltiples formes en què musulmans i cristians conviuen positivament en els territoris ocupats i se'n senten orgullosos. L'informe posa com a exemple la població de Zababdeh, on els fills d'ambdues religions van junts a l'escola, amb mestres cristians i musulmans indistintament. Els líders religiosos es visiten en els dies de les festivitats religioses respectives i discuteixen amistosa-

ment els problemes comuns. La Constitució palestina, actualment en preparació, ha estat enviada als dirigents de les esglésies a fi que la revisin i comentin. La vida dels cristians en els territoris ocupats és complexa. Malviuen en zones ocupades militarment, són una petita minoria en una societat predominantment musulmana, en molts aspectes viuen aïllats de l'Església en altres països, on els cristians sovint es preocupen més dels antics llocs bíblics que no pas de les comunitats cristianes vives que hi són presents des de sempre.

Les darreres setmanes s'ha parlat i escrit molt sobre la decisió del president Chirac, el dia 17 de desembre, d'aprovar una llei que prohibeix l'ús a les escoles públiques franceses de signes religiosos ostentosos, com són el vel islàmic de les noies, la *kippah* jueva o les creus cristianes. Abans i després d'aquesta decisió s'ha desfermat una gran polèmica a França i a tot Europa. El diari *Le Monde* ha arribat a dir que la decisió ha estat el resultat d'una «psicoanàlisi de la consciència francesa». Ben bé, què ha passat i quins elements entren en joc en aquest tema tan delicat?

Les lluites i tensions entre catòlics i republicans laics del segle XIX a França portaren a la llei de 1905, que determina la completa separació entre l'Església i l'estat. Durant la segona meitat del segle XX, el país veí s'ha anat convertint en un dels llocs més plurals d'Europa, amb les comunitats més grans de jueus (set-cents mil) i de musulmans (entre cinc i sis milions). Durant decenniis la presència d'immigrants islàmics no comportà que s'organitzessin com a tals i s'agrupaven només per interessos culturals o socials; era l'època de l'anomenada *societat multicultural*. La religió no formava part automàticament del fet migratori. Des de fa una vintena d'anys, l'evolució del món islàmic ha incidit en l'autoconsciència dels musulmans que viuen en la diàspora europea i que ja estan definitivament instal·lats aquí. Alguns moviments fonamentalistes han agreujat el problema. Aquest canvi de consciència ha portat a fets i situacions noves, per exemple en les escoles públiques (ús del vel entre les noies o absentisme de l'escola en les festes religioses) i en els hospitals (refús de metges per raó del sexe, etcètera). Tot i que l'estat francès ha establert convenis amb diferents religions, inclòs l'islam, s'ha anat creant una gran polèmica pública sobre les exigències de la laïcitat i els drets i deures de les religions, especialment de l'islam. Chirac nomenà una comissió d'experts, presidida per B. Stasi, les conclusions de la qual han estat bàsicament recollides pel president. L'opinió dels responsables de les tres religions afectades és crítica; per exemple, el Consell de les Es-

15. Publicat al diari *Avui* el dia 7 de gener de 2004.

glésies Cristianes de França (CECEF), que agrupa catòlics, protestants i ortodoxos, ha denunciat que es vulgui tornar a una «laïcitat de combat». Cal que ens preguntem: què ens hi juguem en tot això? Quins elements entren en joc?

Primer de tot, la *llibertat religiosa*, que estableix que cada persona és lliure de decidir i expressar la seva religió, no solament de manera privada, sinó també públicament, amb la condició que aquesta expressió no atempti contra dimensions fonamentals de les altres persones o de les institucions socials. La pregunta és, doncs, si el vel xoca o introdueix un element que pressioni i pertorbi l'àmbit de l'ensenyament. Com diu Paul Ricoeur en un lúcid article a *Le Monde*, «un vel de roba no produeix aquest efecte [...]. No es consideraria el vel només com un signe d'expressió religiosa, sinó com a portador d'una amenaça molt més general sobre l'escola de la Segona República. Ningú no ha pogut establir que el vel en si mateix impliqués aquesta amenaça. Si fos així, s'hauria de prohibir a tot arreu, també als carrers». Alguns afirmen que no es tracta del vel en si mateix, sinó del que significa d'exhibició pública de la subjecció de la dona, de la seva inferioritat social i legal, de la seva condició impura i pecaminosa. Però de tot això no en diu res ni la comissió Stasi ni el president Chirac. Si fos aquest el motiu, per què prohibir també la *kippah* i la creu?

En segon lloc, es defensa la *neutralitat de l'escola francesa*, que implica l'absència de referències religioses confessionals. Des de sempre, allà aquesta neutralitat ha significat que els professors no puguin dur signes ostentosos religiosos, ja que són agents d'un estat laic. Però, s'ha d'aplicar el mateix als alumnes? Per què han de renunciar a l'escola als seus hàbits i orígens? Els alumnes no són funcionaris de l'estat.

El tercer element és la *laïcitat* entesa com a estricta separació entre religió i estat i neutralitat respecte del fet religiós, amb acceptació de la llibertat religiosa. Els dirigents eclesials de la CECEF afirmen que «la laïcitat no té la missió de constituir espais buits de religió, sinó d'oferir un espai en el qual (creients i no creients) puguin debatre, entre altres coses, sobre el que és tolerable en un ambient d'escolta mútua, sense fer callar les conviccions i les motivacions dels uns i els altres, sense enfrontament ni propaganda... No és l'escola un dels espais d'aprenentatge d'aquest debat?». El professor Ricoeur insisteix en el mateix tema quan diu: «L'escola dóna l'experiència concreta dels valors del diàleg i del coneixement, lliures de tota autoritat religiosa. És una tal experiència la que forma els esperits en la laïcitat, de manera més eficaç que una obligació prèvia sense cap adhesió personal».

Sembla que la «solució Chirac» complica més el problema que no pas el

resol. Què passarà amb les noies expulsades de les escoles? Segurament que ajudaran a multiplicar les escoles privades islàmiques, a l'estil de la que ja s'ha creat a Lille. Més que impulsar una cohesió de la societat, crearà més cohesió islàmica i estimularà que formin una societat a part. Tot el que es pugui viure com un acte hostil crearà autodefenses. El tema de fons del debat és si, amb aquestes mesures, en comptes de crear un islam francès en sortirà un islam a França.

El laïcisme francès, davant de noves situacions, ha reaccionat a la defensiva i de manera restrictiva. Davant les dificultats teòriques i pràctiques que provoquen i provocaran en el futur les noves situacions socials, el que cal és preguntar-se si no s'ha de replantejar el model de laïcisme a la francesa, que ja no estaria capacitat per respondre als nous problemes. En comptes de voler exportar el laïcisme a altres països, seria millor valorar més la aconfessionalitat de l'estat i la llibertat religiosa, que no estan oposats, i anar cap a un reconeixement obert del valor social del fet religiós i de totes les religions que l'encarnen.

EL PARLAMENT DE LES RELIGIONS I EL DIÀLEG INTERRELIGIÓS¹⁶

Del 7 al 13 de juliol d'enguany se celebrarà a Barcelona la IV sessió del Parlament de les Religions del Món amb assistència de milers de persones de tots els continents. Segons totes les previsions, serà tot un esdeveniment, preparat amb molta cura i amb ofertes de gran qualitat.

L'interès per les religions del món s'ha incrementat molt entre nosaltres en els darrers anys. Fins fa poc havíem sentit parlar d'altres creences per mitjà de llibres, de la televisió o viatjant. Ara, trobem les religions a casa, a tot Catalunya. Les migracions de països de l'Est fan créixer el nombre de protestants o ortodoxos; els nord-africans aporten una gran presència de l'islam. L'atracció per les religions orientals creix. El pluralisme religiós ja no és un fenomen llunyà, sinó que el tenim a casa. I, com tota cosa nova, provoca reaccions molt diverses, que van des del rebuig i la desconfiança, fins a afirmar que tot és el mateix. Per això és important que hi reflexionem.

No s'ha de confondre ecumenisme i relacions interreligioses. L'ecumenisme és un moviment només entre cristians, entre esglésies cristianes, que cerca la unitat trencada fa anys (per exemple, al segle XI amb l'ortodòxia o al segle XVI amb la reforma protestant). Les relacions interreligioses s'estableixen entre religions diferents (cristianisme, islam, judaisme, etcètera) a fi de promoure l'harmonia i la col·laboració, mai la unitat o la creació d'una nova religió unificada.

Segurament que mai com ara es fa necessari un diàleg interreligiós que ajudi a acostar les religions. Corren pel nostre món algunes teories que, a més de ser equivocades, són molt perilloses. Poc després de la caiguda del mur de Berlín, Fukuyama proclamà ingènuament (?) «la fi de la història», de les ideologies i dels enfrontaments, provocats per la victòria del capitalisme liberal. Tot ha canviat des d'aleshores i un altre visionari, Huntington, vaticina ara que el món està abocat a un «xoc de civilitzacions», de cultures, de religions en definitiva. És una manera d'interpretar simplificadament i perillósament l'11 de setembre i ara l'11 de març. És veritat que hi ha moltes

16. Publicat al diari *Avui* el dia 25 de maig de 2004.

sensibilitats religioses que estan a flor de pell; per exemple, els ortodoxos russos respecte dels altres cristians, els jueus a causa del film sobre la Passió, els neoconservadors americans que intenten interpretar la història teològicament, els integristes islàmics que fan servir l'Alcorà per als seus interessos. Però encara és més veritat que els problemes més de fons són econòmics i de poder. La religió és, la majoria de vegades, una excusa, un pretext. S'ha de destriar el gra de la palla i no simplificar. No hi ha, no volem que hi hagi, un enfrontament religiós. Hem de treballar per tal que s'incrementi el diàleg entre civilitzacions i religions. Joan Pau II ha afirmat repetides vegades la urgència i la necessitat d'aquest diàleg.

Què vol dir diàleg interreligiós? L'arquebisbe Michael Fitzgerald, president del Consell Pontifici per al Diàleg Interreligiós, en una magnífica entrevista publicada a la revista *Dialogal*, fa unes consideracions molt encertades. El diàleg es basa, diu, en el fet que totes les persones religioses i totes les religions poden evolucionar espiritualment mitjançant un trobament en profunditat. Els evangelis ens narren que Jesús accepta la gent allà on és i els fa evolucionar; la trobada amb Jesús de la samaritana i del centurió els canvia profundament, però no els fa necessàriament deixebles de Jesús. Els cristians creiem que Jesús és camí, veritat i vida, però no ens podem parapetar, diu monsenyor Fitzgerald, i dir «tenim tota la veritat», perquè sempre ens podem preguntar com ho vivim, si hem copsat totalment aquesta veritat, si estem plens d'aquesta vida, si seguim el camí. Tenim la veritat, però sempre hem d'estar en recerca.

En el diàleg es dona i es rep constantment. Sempre, però, caldrà fugir de dues actituds equivocades. Una és el sincretisme, entès com a barreja religiosa inadequada. És clar que el cristianisme s'ha d'adaptar o inculturar, és a dir, ha d'assumir o integrar tot el que consideri millor de tota cultura, de tota religió, a fi de fer-ho arrelar a les diverses situacions mundials; però el que no podrà fer és formar una mena de mosaic amb elements agafats d'ací i d'allà. Una altra equivocació seria el relativisme, pensar que res és cert o segur. Monsenyor Fitzgerald diu que la fe cristiana no és relativa, però sí que és relacional, que ens empeny a obrir-nos als altres.

Avui dia molta gent es pregunta si totes les religions són camins d'igual valor cap a Déu. Sobre aquest tema la posició catòlica vol evitar dos extrems. D'una banda, rebutja creure que a fora de l'Església no hi ha salvació, ni valors, ni res que valgui la pena. De l'altra, vol evitar considerar que totes les religions són iguals o semblants, o que totes tenen una visió igualment aproximada o parcial sobre Déu. Els cristians segueixen Jesús, que afirma que hi ha un camí; Jesús és únic (com a Fill de Déu, com a Déu fet home, no es pot

igualar a altres fundadors de religions) i és universal (és portador d'un missatge i d'una salvació per a tots). Rebutjats aquests dos extrems i afirmada la singularitat de Jesús, el Concili Vaticà II afirmà que l'Esperit dóna a tothom la possibilitat d'entrar en aquest misteri de mort i resurrecció de Jesús. Hi ha presència de Déu en les altres religions i molts valors que ajuden a una vida en profunditat als seus membres.

Cada religió aporta al diàleg interreligiós la seva especificitat. El cristianisme té el convenciment que és dipositari, no propietari, d'un gran tresor que posa a disposició de tothom amb sinceritat i llibertat. També és conscient del que poden aportar les altres religions als creients cristians i a la pròpia tradició, des de la seva saviesa mil·lenària. En el Parlament de les Religions en tindrem un tast.

BARCELONA ACOLLIRÀ EL IV PARLAMENT DE LES RELIGIONS DEL MÓN¹⁷

El Parlament de les Religions és una entitat que reuneix persones de totes les religions del món que volen relacionar-se de manera seriosa. Del 7 al 13 de juliol milers de persones s'aplegaran a Barcelona per tal de conviure junts uns dies. No es tracta pas d'un Parlament en el sentit d'un lloc on s'arriba a conclusions que es poden imposar; és més aviat un lloc per parlar, per intercanviar opinions i experiències.

En el Parlament s'intenta que les persones de les diferents religions es coneguin i facin amistat, condició indispensable per a qualsevol altra iniciativa. S'esforça també a prendre consciència i perdonar les ferides que al llarg de la història s'han ocasionat les religions. Treballa per intercanviar el coneixement mutu de les diverses doctrines; es tracta de manifestar el que cada religió pensa, creu, celebra i actua. Es coneixen experiències i es promou la col·laboració interreligiosa a favor dels valors humans i d'una societat més justa i en pau. El Parlament no es proposa un veritable diàleg entre religions perquè no és exclusivament una trobada d'experts o responsables, sinó de la gent de base de totes les religions.

Amb motiu de l'Exposició Universal a Chicago de 1893 se celebrà la primera gran trobada del Parlament, que no tingué continuïtat fins cent anys més tard (el 1993), també a Chicago. A partir d'aquell moment es decideix organitzar-lo amb regularitat. La III sessió tingué lloc a Ciutat del Cap (1999) i la IV serà la de Barcelona. L'arxidiòcesi de Chicago ha de ser sempre molt present en el comitè directiu i en la participació a les sessions; el mateix cardenal Bernardin hi pronuncià una conferència el 1993. L'arxidiòcesi de Barcelona està participant molt activament en l'organització d'aquest esdeveniment aportant-hi idees, persones, difusió. Molts dels programes que es realitzaran són d'entitats o moviments catòlics diocesans.

Durant els sis dies sencers que van del matí del dia 8 de juliol fins al vespre del dia 13, s'oferiran al voltant de 500 actes o programes diferents. En cinc hores diferents del dia es formularan simultàniament una vintena de propostes. Cada persona podrà escollir la que més l'interessi. Cadascú tindrà al seu abast una gran oferta de modalitats molt diverses: conferències, taules rodones, exposicions, representacions, pregàries, meditacions, etcètera.

17. Publicat al diari *Avui* el dia 29 de juny de 2004.

S'oferiran temes com: el sufisme per la pau, la cerimònia hindú del foc, el mandala religiós, la càtedra de les tres religions a la Universitat de València, visions cristianes del pluralisme religiós, dones i espiritualitat, la Shoah, el moviment dels Focolars i el diàleg amb les religions, la tradició tibetana del budisme, música sefardita, l'espiritualitat a l'islam, etcètera. Cada vespre hi haurà activitats massives o plenàries. El divendres 9 de juliol al vespre es trobaran les diferents religions per separat. Els catòlics s'aplegaran a les 8 del vespre a Santa Maria del Mar en una trobada fraternal i de pregària. El dissabte 10 hi haurà un gran concert de músiques religioses davant la façana del Naixement de la Sagrada Família.

Durant els tres dies previs, del 5 al 7 de juliol, tindrà lloc a Montserrat una trobada més restringida per tractar sobre temàtiques socials que interessin a totes les religions. Els Parlaments de les Religions que s'han celebrat fins ara sempre han organitzat unes trobades prèvies sobre temes importants; per exemple, va ser molt rellevant l'estudi sobre la necessitat de tenir una ètica mundial comuna, promoguda per totes les religions. A Montserrat es tractaran quatre grans temes que afecten la humanitat. El primer és el dels refugiats. Es calcula que en el món hi ha 22 milions de persones que s'han vist obligades a fugir del seu país per raons d'afiliació política o social. Les causes que han portat a l'increment dels refugiats han estat la guerra, la pobresa o la injustícia. A Montserrat es parlarà sobre tres de les causes que provoquen les allaus de refugiats. Una d'elles és el deute extern que tenalla de tal manera molts països que no els permet un desenvolupament econòmic adequat (es tracta d'un tema que es relaciona amb la justícia). Una altra causa és la violència creixent que s'estén pel nostre món, des de la violència familiar, de gènere, fins a la violència de la guerra que genera milions de morts (es tracta d'un tema de pau). La tercera causa d'allaus de refugiats és l'accés a l'aigua neta. En els països del món desenvolupat és un tema que preocupa, però que es resol amb inversions; en els països pobres constitueix una de les causes de malalties i de mort més esteses, sense que existeixin recursos suficients per resoldre el tema (es tracta d'un tema de sostenibilitat).

Els directius del Parlament de les Religions han convidat 400 personalitats religioses de tot el món a fi que durant tres dies s'endinsin en aquests problemes i formulin compromisos, com per exemple que cada comunitat religiosa de base aculli un refugiat. El dia 5 de juliol tindrà lloc una sessió plenària de coneixement dels problemes; el dia 6 es faran petits grups interreligiosos i, finalment, el dia 7 es trauran les conclusions pertinents. Assistiran a l'assemblea uns 200 líders religiosos, com ara el dalai-lama, un centenar de persones que practiquen les relacions interreligioses, represen-

tants d'institucions mundials que tenen relació amb els temes a tractar i un bon grup de joves.

La trobada de Montserrat serà una bona ocasió per donar a conèixer la vida monàstica catòlica i la vitalitat de la nostra fe cristiana. Les parròquies i la Santa Cova de Manresa organitzaran un pelegrinatge a Montserrat durant aquells dies i s'entrevistaran amb alguns responsables religiosos. Sens dubte, el Parlament i l'assemblea de Montserrat deixaran un bon rastre d'entesa interreligiosa, d'utilitat social de la religió i de prova que la dimensió creient és bàsica per a una vida en profunditat.

UN BALANÇ DEL PARLAMENT DE LES RELIGIONS¹⁸

Del 7 al 13 de juliol se celebrà a Barcelona la IV sessió del Parlament de les Religions del Món, amb assistència de 8.633 persones. Prèviament, del 3 al 5, tingué lloc a Montserrat una assemblea de 400 personalitats per tal de debatre quatre temes d'actualitat social del nostre món: el deute extern, la violència religiosa, els refugiats i l'accés a l'aigua potable. Passats un parell de mesos, és convenient fer un balanç i extreure algunes lliçons d'aquest important esdeveniment.

Abans de qualsevol altra consideració s'ha de dir que globalment el Parlament ha estat un èxit. El nombre d'inscrits ha superat qualsevol altre diàleg del Fòrum. Segurament que més de la meitat dels assistents eren catalans, especialment catòlics de l'arxidiòcesi de Barcelona. Més d'un centenar dels tallers, anomenats *programes*, han estat promoguts per catòlics de Catalunya. Cal deixar constància que l'arquebisbat de Barcelona ha fet un gran esforç de col·laboració i s'ha sentit còmode en el treball amb les entitats organitzadores (Parlament de les Religions, Fòrum i Centre UNESCO de Catalunya). S'han acomplert bàsicament els objectius que es desitjaven: crear lligams entre persones de diferents tradicions religioses, donar a conèixer les diverses doctrines i treballar conjuntament per resoldre els grans problemes de la humanitat. S'ha posat de manifest la importància del fet religiós i que està més viu que mai, com també s'ha mostrat tot el que aporta de positiu a les persones, a les societats i al conjunt de la humanitat. S'ha recalcat el missatge pacífic i pacificador de totes les religions; tot i que no es pot negar que hi ha conflictes motivats per qüestions religioses, es tracta de perversions, de desviacions del veritable esperit. Gairebé totes les guerres són fruit d'ambicions, revenges, poder, interessos econòmics. Ha estat també molt positiu que no s'hagi admès la participació ni de les sectes ni dels esoterismes. Des de l'organització s'ha volgut evitar el sincretisme (la barreja d'elements i doctrines, com si les religions no tinguessin una identitat pròpia) i l'irenisme (l'acceptació indiscriminada de qualsevol cosa).

18. Publicat al diari *Avui* el dia 10 de setembre de 2004.

D'aquesta celebració del Parlament en podem treure lliçons per al Fòrum de les Cultures, per al mateix Parlament de les Religions i per a les relacions interreligioses. Pel que fa al Fòrum, li hauria de fer veure que les coses surten bé si hi ha un lligam molt estret amb la dimensió local, de manera que hi hagi una progressió i un equilibri des de la gent de base fins al nivell més internacional. Convindria que portés les administracions públiques i les diverses organitzacions culturals a considerar el fet religiós com quelcom normal i positiu i que s'ha d'ajudar i tractar com qualsevol altre nivell de la vida humana, però sense pensar que en poden ser els amos, de les religions. Caldria que veiessin que el tema religiós és un àmbit o dimensió de tot, no un clos o un espai tancat reservat per a uns quants quimèrics; això vol dir que la dimensió religiosa hauria d'haver estat present d'alguna manera durant els 141 dies del Fòrum, no només durant el Parlament.

Pel que fa al Parlament de les Religions, voldria suggerir que en futures sessions organitzés unes jornades d'experts on es fes un diàleg interreligiós real i profund. Fins ara el Parlament ha anat edificant unes bones bases de relació i coneixements; ha arribat el moment de fer un pas més cap al veritable diàleg. M'agradaria que la participació d'Europa i d'Àfrica s'incrementés molt més (a Barcelona ha estat molt pobre); que la presència de líders religiosos també augmenti; que s'equilibri l'estil americà que ha marcat molts aspectes, per exemple el mètode de treball a Montserrat; que en les properes trobades les religions locals estiguin en l'organització de l'esdeveniment des de l'inici.

També es poden extreure lliçons pel que fa a les relacions interreligioses. En primer lloc, el Parlament ha demostrat que aquest tipus de relacions són possibles i convenients. Estem en una situació semblant als inicis de l'ecumenisme entre confessions cristianes ara fa un segle, quan s'endegaren iniciatives diverses i disperses encaminades a la unitat dels cristians, que més tard es varen relacionar. En l'àmbit interreligiós no es vol la unitat o fusió de les religions, sinó l'harmonia; però encara cal trobar una articulació del que es fa (Religions per la Pau, Trobades de Sant Egidi, etcètera). Pel que fa a casa nostra, el Parlament ha posat de manifest el pluralisme religiós creixent. Uns estudis sociològics recents mostren que, especialment pel fenomen migratori i molt menys per conversions, s'ha incrementat el nombre de creients d'altres religions entre nosaltres. La presència massiva catòlica ja no és única i cal acceptar la realitat i extreure'n tot allò que pot tenir de positiu. En aquest sentit són els directament concernits, és a dir, les religions mateixes, els que han de liderar, de prendre la iniciativa corresponsablement de les relacions i del diàleg interreligiós. Si no ho fessin estarien renunciant a una

obligació de consciència. Hi ha responsabilitats que són irrenunciables i que no es poden deixar globalment a altres. Òmnium Cultural és una institució important i útil, però a ningú se li acut que tingui la responsabilitat de gestionar la política cultural de la Generalitat de Catalunya. El Cercle d'Economia tampoc pot portar la gestió econòmica de la Conselleria d'Economia i Finances. ¿Vol dir això que aquestes institucions no són útils en el conjunt de la promoció dels temes culturals i econòmics, respectivament? Evidentment que no; són molt importants com a instàncies crítiques, com a observatoris, com a llocs d'investigació, proposició i acció. Però això no treu que les instàncies que tenen les màximes responsabilitats, les assumeixin i prenguin les iniciatives i les decisions adequades. En moments d'enfrontaments i lluites poden ser espais neutres necessaris on imperi la «pau i la treva»; quan hi ha una atmosfera d'apropament i d'entesa, el diàleg i la col·laboració es poden dur a terme sense intermediaris, però sempre amb la col·laboració i l'ajut de tothom que ho desitgi i n'estigui capacitat.

SOCIETAT I ESSLÉSIA EN EL MÓN

EL PERSONALISME DE MOUNIER¹⁹

No es pot entendre l'Europa del segle XX sense tenir molt en compte Emmanuel Mounier. Mounier mor el 1950 als 45 anys en plena maduresa del seu pensament i en un moment d'expansió de la seva revista *Esprit*. Amb motiu del cinquantè aniversari de la seva mort, la Fundació Joan Maragall acaba de cloure un curs per tal d'exposar el seu pensament i mirar d'aplicar-lo al moment actual i al futur. Ha promogut també un seguit d'articles a diverses revistes a fi de donar a conèixer el seu pensament.

La de Mounier fou una vida completament dedicada a la creació i difusió del seu pensament personalista, compromesa en tots els esdeveniments culturals, socials i polítics del moment (un pensament sense acció no és pensament, diu). Creà la revista *Esprit* com a lloc de trobada d'intel·lectuals, de fogar de pensament, d'expansió de la concepció personalista de la vida. Fou un esperit profundament cristià, d'una profunditat extraordinària, que es demostrà en el seu amor i cura de la filla Françoise, malalta durant molts anys. La seva convicció era que la renovació del món es faria a través del concepte de persona que analògicament recorda la revelació d'un Déu que és pluralitat de persones, d'un Déu amor i que ens fa dir *amo, ergo sum*.

Mounier creà, més que un sistema filosòfic, un moviment, un moviment de reacció contra diverses formes estrafetes de concebre la persona humana, el món i la societat. Criticà l'*actualisme*, que afirma que no hi ha identitat personal (és el cas de Sartre); l'*egocentrisme*, que concep el jo personal tancat en si mateix; el *col·lectivisme marxista*, que redueix la persona a l'economia i la dissol en la massa; el *totalitarisme*, que no deixa espais a la llibertat personal, i el *materialisme*, que esmussa les capacitats i realitats humanes. El personalisme de Mounier és una purificació de l'existencialisme i té una arrel profundament cristiana (no en va el concepte de persona s'ha creat al voltant del cristianisme, en considerar tot ésser humà com un tu de Déu i, per tant, d'un valor individual intrínsec i primer). El personalisme consisteix a posar en relleu el valor de la persona humana i estructurar-ho tot entorn de la per-

19. Publicat al diari *Avui* el dia 11 de desembre de 2001.

sona entesa de manera individual i comunitària alhora. És una reacció conscient contra el marxisme i contra el liberalisme burgès. És tracta d'un sistema obert, no esclerotitzat. Així, Mounier diu: «L'entenem com una aventura oberta, feta més de futur que de passat». Mounier ha influenciat a tipus de gent molt diversa; i la raó és que fou un veritable educador. Jean Lacroix diu d'ell: «Si considero a Mounier un veritable educador és perquè existeixen avui a França i fora de França centenars d'homes que, per haver-lo conegut, han existit finalment, és a dir, han estat llançats fora de si mateixos vers la seva vocació».

Al llarg del curs sobre Mounier es posà de manifest el seu influx a Catalunya, per exemple, en personalitats tan diverses com Maurici Serrahima i Alfons Carles Comín. En la sessió de cloenda, el Molt Honorable President Jordi Pujol féu una interessant exposició sobre el gran ressò que el personalisme de Mounier exercí en la seva pròpia formació. El President desgranà la seva interessant aportació en tres apartats. En primer lloc, afirmà que Mounier donà un fort impuls a moltes idees, sense voler imposar fórmules fetes; per això, hi podem trobar certes contradiccions. Per exemple, fou antieuropeïsta, però Jacques Delors és seguidor seu; fou antiamericanista, però Tony Blair es reclama personalista; criticà a la democràcia parlamentària, però fou un gran demòcrata; criticà els valors burgesos, però fou antimarxista. Mounier, per tant, no creà un cos tancat, sinó una gran renovació del pensament de l'època.

En segon lloc, Pujol explicà en quins aspectes Mounier fou font d'energia per al seu pensament i acció. Primerament i en la base de tot hi ha la centralitat de la persona, la no disolució de la persona, en contraposició al marxisme, la democràcia burgesa i el feixisme. «La mesura de tot és la persona»: és fàcil de dir i difícil de fer, digué. Segonament, hi ha el seu cristianisme profund. A l'arrel del personalisme hi ha la fe cristiana; tant la redempció com la salvació no poden ser sinó personals. Un tercer aspecte de deute a Mounier és l'afirmació de la llibertat de la persona, de la responsabilitat, que porta al compromís i al risc. Pujol afirmà que la seva reacció instintiva en contra del marxisme prové no tant de raons econòmiques sinó de ser un sistema que no valora la responsabilitat lliure i personal. Un altre influx fou l'accent en el sentit comunitari. La persona implica i necessita la comunitat. La llibertat i la responsabilitat no són mai només individuals, sinó que depenen i s'han de projectar vers els altres. No hi ha pensament sense acció vers els altres.

Finalment, digué que el pensament de Mounier és un pensament fort, basat en grans conviccions i això, reblà, també és molt important per als nos-

tres dies. S'ha arribat a parlar d'un pensament feble —i a temir-lo— perquè hi van haver pensaments massa forts, com el feixisme o el marxisme. Però avui anem cap a una època en què necessitarem conviccions fortes, obertes a la convivència. Un pensament feble no és pensament. La tolerància no es pot convertir en indiferència que porta cap a l'individualisme. El món, digué, no es pot basar només en la ironia, el xivarri, l'espectacle, el jugar a dir la més grossa, el res té importància o la provocació sistemàtica. Cal trobar un equilibri entre un pensament fort ancorat en conviccions i l'empatia i el respecte als altres. Ha de ser així, va concloure, per tal de no quedar indefensos.

Els grans pensadors sempre tenen actualitat perquè han anat a fons i han sabut donar grans línies de pensament des de la immediatesa del seu compromís. Emmanuel Mounier n'és un bon exemple.

EL DEUTE EXTERN, UN POU SENSE FONSS²⁰

L'ajut al desenvolupament de la Unió Europea als països pobres ha estat un dels temes tractats per la cimera de caps d'estat que s'acaba de celebrar. L'aportació que han fet fins ara els països europeus era realment miserable. El 1970 l'ONU fixà l'objectiu en un 0,7% del producte interior brut (PIB). Després de molts dubtes i tensions, la cimera de Barcelona ha decidit que cada país europeu hi destini un mínim del 0,33% del PIB el 2006, de manera que la mitjana arribarà al 0,39%, pel fet que hi ha països que ja ara hi destinen molt més (Dinamarca, l'1,06; Holanda, el 0,82; i Luxemburg, el 0,70). Espanya hi aporta el 0,24. Els Quinze, en canvi, no han aprovat la creació d'un Banc Euromediterrani per ajudar els països nord-africans. Els acords, doncs, milloren els ajuts, tot i que encara són molt minsos. La contribució al desenvolupament està molt relacionada amb el tema objecte d'aquest article: el deute extern.

Els fets de l'11 de setembre, la lluita antiterrorista, la invasió a l'Afganistan, l'enfrontament entre Palestina i Israel i altres esdeveniments importants que han tingut lloc en els darrers mesos, sembla que ens haguessin fet oblidar altres temes de gran actualitat i importància. En concret, els diaris gairebé ja no es parlen del deute extern dels països més pobres, tot i que és un dels problemes més angoixants, més injustos i més perillosos per al nostre món global.

El deute total del tercer món, sense incloure el dels països de l'est d'Europa, era de prop de dos bilions de dòlars l'any 1997 i continua creixent de forma ràpida. El Tercer Món retorna cada any uns 200.000 milions de dòlars (una quantitat que inclou interessos i, segons on, també un cert retorn de capital). El conjunt de totes les ajudes públiques mundials al desenvolupament no passen dels 45.000 milions per any. En canvi, les despeses militars en el món pugen fins a 800.000 milions de dòlars l'any i les de publicitat, fins a un bilió de dòlars l'any. Per altra banda, es calcula que els països del Sud, en conjunt, entre 1982 i 1998 han pagat quatre vegades el que devien.

20. Publicat al diari *Avui* el dia 16 de març de 2002.

Els experts diuen que a partir de 1997 la situació ha empitjorat notablement per tres causes que conflueixen a fer les coses més i més difícils. En primer lloc, aquests països han de retornar llur deute en divises estrangeres i es veuen obligats a utilitzar una part de les seves exportacions (petroli, sucre, minerals...), les quals han anat disminuint molt de preu. Aquesta disminució provoca greus dificultats per pagar el deute i, per tant, per pagar s'han d'endeutar novament; però els nous interessos que han de pagar els països del Sud augmenten (contràriament al que passa en els països del Nord, on són estables o disminueixen). Per acabar-ho d'espatllar, els capitals dels països del Nord, que fins fa poc fluïen vers determinats països dits *emergents* del Sud, ara en fugen. Segons el Banc Mundial, entre 1997 i 1999 els fluxos financers cap als països de la perifèria han baixat un 47%. En resum, a l'inici dels anys vuitanta s'inicià una crisi del deute del Tercer Món que ha anat creixent a causa de la pujada de les taxes d'interès, la baixada de les entrades per les exportacions i la frenada dels préstecs bancaris.

Aquesta situació tan greu i sense sortida està portant des de fa anys a un augment espectacular de la pobresa en molts països. Davant la necessitat i alhora la impossibilitat, en molts casos, de pagar amb les pròpies exportacions, es veuen abocats a retallar les despeses en educació, salut o infraestructures. Conec de primera mà el cas de Zimbabwe, on s'ha reduït extraordinàriament la xarxa de salut pública a fi d'estalviar per poder pagar el deute, la qual cosa ha provocat l'augment espectacular de la sida; ja no hi ha diners públics per prevenir-la i curar-la. Un 32% de la població és seropositiva. Cada setmana moren 700 persones, sobretot joves, i els orfes com a conseqüència d'aquesta malaltia arriben ja a mig milió de nens. Zimbabwe té una població de 13 milions de persones.

Davant d'aquesta situació, cada vegada més greu i sense sortida *normal*, no és gens estrany que s'hagin iniciat campanyes demanant l'anul·lació del deute extern. Joan Pau II ha estat insistent en aquest tema. D'ell fou la idea de lligar el Jubileu de l'any 2000 amb la condonació del deute extern. En la Jornada de la Pau de l'any 1998 ja denunciava «el llast feixuc [...] que compromet les economies de pobles sencers, frenant el seu progrés social i polític», i més tard demanà diverses vegades la condonació del deute. Després ho han demanat també el Sínode de Bisbes d'Europa, la Conferència Episcopal Espanyola, el Consell Mundial d'Esglésies, etcètera. S'han organitzat campanyes a molts nivells.

Fins ara, però, els resultats han estat més que discrets, per no dir gairebé nuls. Les institucions multilaterals (FMI i Banc Mundial) i el sector privat bancari no han condonat pràcticament cap deute (i representa un percentatge ele-

vadíssim del total). Els deutes d'estat a estat negociats pel Club de París afecten només alguns països més pobres, sota condicions draconianes de canvis estructurals, i acaba representant una quantitat ridícula: entre un 2% i un 7%.

La pobresa de molts països incrementada pel problema del deute extern està creant situacions insostenibles. Estem molt lluny d'un món solidari. Ens omplim la boca amb expressions com «un món en xarxa», «globalització», «una societat mundial», etcètera, però no som capaços de ser solidaris amb tots els éssers humans sense distinció.

Els primers dies de maig vaig estar temptat d'escriure un article sobre la polèmica suscitada al voltant de la pastoral dels bisbes bascos. M'ho vaig pensar millor, he deixat reposar el tema, i ara estic més ben disposat a desgranar algunes reflexions que volen allunyar-se de l'apassionament. Per què s'ha repetit gairebé el mateix tipus de polèmica que s'originà amb la no signatura per part dels bisbes espanyols del Pacte per les llibertats i contra el terrorisme? ¿Es podrien fer algunes consideracions que ens ajudessin a detectar idees equivocades i el perquè de reaccions tan visceral? Voldria fer cinc consideracions.

1. Els bisbes tenen tot el dret a parlar sobre el terrorisme i sobre la conveniència o no d'il·legalitzar Batasuna. Hi tenen dret, i no solament com a ciutadans, sinó com a bisbes i en virtut de la seva responsabilitat pastoral. El missatge cristià no té només per objecte donar a conèixer realitats sobrenaturals o referents a la intimitat de la persona, sinó que la fe genera un estil de veure i de viure la vida de cada dia: té unes conseqüències ètiques, pràctiques. Entre aquestes hi ha les consideracions ètiques sobre la vida política i social. El cristianisme viscut a fons no podrà quedar mai reclòs només a les consciències i a les sagristies.

2. L'Església espanyola no funciona a la manera d'un estat centralista, on hi ha un govern central (la Conferència Episcopal Espanyola) i uns governadors civils (els bisbes) que depenen completament del centre i que han d'executar les ordres. No. L'Església és la comunió de les esglésies locals (les diòcesis), cada una d'elles presidida pel bisbe i el conjunt presidit pel papa. Les conferències episcopals són organismes de cooperació i col·laboració, mai autoritats superiors. Per això no és correcte demanar-li que s'imposi als bisbes bascos. D'altra banda, el Vaticà sí que és competent, però només imposaria la seva veu en temes de dogma i moral greus, i aquest no és el cas.

21. Publicat al diari *Avui* el dia 15 de juny de 2002 amb el títol «Després de la tempesta arriba... la reflexió».

3. Hem sigut espectadors d'una polèmica en què semblava que ningú hagués llegit la pastoral dels bisbes bascos, que ningú discutís realment sobre el tema origen de la discussió i que només es volgués desqualificar l'adversari a qualsevol preu. Vegeu-ne alguns exemples: la qüestió central era si la il·legalització de Batasuna crearia o no una major divisió i confrontació al País Basc i, per tant, una situació més desfavorable als més dèbils: els amenaçats. Es tracta, diuen els bisbes, d'«una reserva cautelosa». Gairebé ningú ha aportat arguments a favor o en contra; la majoria s'han passat a la desqualificació i a l'insult. Per exemple: *a)* José M. Aznar va dir que «quan s'arriba a afirmar per escrit per part d'uns bisbes que el millor que els pot passar a les víctimes és que els criminals estiguin lliures, s'està davant d'una perversió moral i intel·lectual greu». La pastoral no diu res d'això, sinó que condemna ETA i els seus col·laboradors o encobridors. No s'han de confondre els fins i els mitjans. *b)* En un article recent escrit a *La Vanguardia* el 10 juny, José Luís de Vilallonga es penedeix d'haver salvat la vida a tres capellans bascos (no fos cas que ara siguin bisbes), acusa «l'Església basca que acull, mima i defensa els assassins» i qualifica els bisbes bascos com a «els tres infames».

Des de la política o des del periodisme no ens podem deixar portar pel poc rigor intel·lectual, per la visceralitat. Si quan hi ha diferències de criteri ha de dominar la prepotència, l'arrogància i la supèrbia, pobre país! Els monòlegs de sords i les acusacions greus sense fonament ens han portat, en el passat, a conseqüències greus. No vulguem ensepegar en la mateixa pedra.

4. El govern de l'estat va escollir la pitjor estratègia si volia crear enemics eclesials als bisbes bascos. És poc intel·ligent caure en la via de les desqualificacions personals i les mentides sobre els continguts. Això no ha provocat res més que tancar files i fer front comú davant dels atacs. Es podien imaginar que els altres bisbes i el Vaticà els donarien la raó? Quina falta de picardia! I mentrestant, el tema de fons queda sense tocar: què és millor per al futur de la pau i de les víctimes del terrorisme, il·legalitzar Batasuna o no il·legalitzar-la?

5. Molta gent no llegeix els diaris i, encara menys, han llegit tot el document dels bisbes bascos a fi de formar-se una opinió personal fonamentada. En general, els mitjans de comunicació escrits i radiofònics n'han fet molta escudella i han seguit la *doctrina* oficial. El resultat és que moltíssimes persones s'han fet una idea equivocada sobre el tema, sobre els bisbes, sobre l'Església basca i sobre l'Església en general. No fa gaire dies, una dona molt creient i practicant demanava per ràdio pregàries per la conversió dels bisbes bascos. Molts altres menys pietosos els enviaven direc-

tament a l'infern. El mal injust que s'ha fet a la credibilitat de l'Església ha estat considerable.

Conclusió final: cal que posem seny a la convivència social. Aquest és un cas al voltant de l'Església. Però en altres casos està passant el mateix, i no és bo. Cal tractar els temes des de les seves arrels, mirar d'acostar posicions, no pensar que sempre tenim raó per més tribunes o majories absolutes que es puguin tenir. Com més responsabilitats es tenen, més s'ha d'escoltar i debatre a fons les qüestions.

PAU A LA TERRA, DE JOAN XXIII²²

El *no* vigorós a la guerra de Joan Pau II, les seves gestions diplomàtiques i les variades iniciatives per tal d'aturar la guerra han rebut moltes lloances. La seva manera clara i insistent d'inclinar-se per la pau està en plena sintonia amb la sensibilitat de la immensa majoria del nostre poble. Cal saber, però, que la presa de posició pontifícia no és un fet aïllat o de fa quatre dies. El mateix Joan Pau II fou un dels pocs a mantenir una actitud contrària a la guerra durant la primera invasió de l'Iraq el 1991. En aquell moment les bases ciutadanes foren molt menys sensibles a la seva crida, però el papa proclamà igualment la condemna a la guerra.

El dia 11 d'abril d'enguany se celebra el quarantè aniversari de la publicació de l'Encíclica de Joan XXIII *Pau a la Terra*, dirigida a tots els homes de bona voluntat. Segurament, cap document papal va tenir en el seu moment un ressò tan ampli i favorable. Amb motiu d'aquesta efemèride i en aquest moment històric tan perillós per a la pau, convé molt recordar els principis que s'hi proclamen perquè tenen una actualitat plena. *Pau a la Terra* s'inscriu en una tradició contemporània de doctrina social de l'Església catòlica que s'ha de considerar avançada i trencadora.

El primer principi que proclama Joan XXIII és que «resulta absurd en la nostra època [...] que la guerra sigui encara un mitjà apte per a reparar els drets violats» (n. 120). La guerra és un absurd, però quines característiques ha de tenir la pau veritable? El papa respon que la pau s'ha de basar necessàriament en quatre elements (n. 30):

a) *Pau fonamentada en la veritat*. «La convivència entre els homes és [...] ordenada, fecunda i pròpia de la seva dignitat, si es fonamenta en la veritat [...]. Això demana que els drets recíprocs i els deures corresponents siguin reconeguts.»

No hi haurà mai pau si les relacions entre les persones i entre els pobles desconeixen, amaguen, distorsionen la realitat. O quan es presenten motius

22. Publicat al diari *Avui* el dia 19 de març de 2003.

falsejats que enganyen l'opinió pública i omplen el món d'hipocresia. Quins són els veritables motius de l'atac a l'Iraq? Desarmar? O el petroli i les eleccions als Estats Units? Si no s'estableix un clima de recerca de l'objectivitat de les coses, manca el mateix fonament de la pau veritable.

b) *La mesura, l'objectiu i la regla de la pau és la justícia.* «És, a més, una convivència que es realitza segons justícia o en el respecte efectiu d'aquells drets i en el compliment lleial dels deures respectius.»

Tota conculcació dels drets humans es converteix, a curt o a llarg termini, en un focus de violència i de guerra. Els problemes que s'han deixat sense resoldre o que s'han resolt de manera injusta tornen a sortir un dia o altre d'una manera explosiva. Per tant, per resoldre de veritat un perill de guerra o de violència cal examinar les possibles —segures— causes en situacions injustes. Quins drets estan conculcats en el problema palestinoisraelià? Per què certs països o moviments islàmics es revolten contra Occident, especialment contra els Estats Units? El colonialisme passat i el joc d'interessos present trepitja persones i pobles. Només el respecte real, objectiu i segur dels drets i deures de tots configura la pau.

c) *La força propulsora i la norma de la pau és l'amor.* La convivència «és vivificada i integrada per un amor tal, que fa sentir com a pròpies les necessitats i les exigències d'altri, fa els altres participants en els propis béns i procura de fer sempre més vívida la comunió en el món dels valors espirituals».

Es tracta d'acceptar que tota persona té la mateixa dignitat, que tots som membres de la mateixa humanitat, de la mateixa família humana. És l'amor als altres, a tots els altres, fet acció, convertit en pràctica habitual. Sense tot això segur que prevaldran el domini, la imposició, la desqualificació interessada i la demonització, a fi de magnificar el propi criteri o interès. ¿Per ventura no en tenim un exemple en la qualificació d'«eix del mal», que implica que un mateix està en l'«eix del bé»? La revenja és una mala consellera, l'odi sempre serà destructiu. Diu Sant Pau: «No torneu a ningú mal per mal [...] no cedi el lloc a la ira [...] no et deixis vèncer pel mal, sinó venç el mal amb el bé» (Rm 12,17-21). Com és que un cristià fonamentalista com Bush no segueix Sant Pau?

d) *El clima i el mètode d'actuació en pau és la llibertat.* La pau «és realitzada en la llibertat d'una manera adient a la dignitat d'éssers portats per la seva mateixa naturalesa racional a assumir la responsabilitat del propi obrar».

La veritable pau no es pot imposar. A vegades es fa un fals dilema entre llibertat i seguretat. Una pau segura i durable només es pot establir en el respecte a la llibertat. Altrament, la pau es decantaria perillosament cap a la

quietud dels cementiris. Per altra banda, la veritable llibertat tampoc s'estableix sobre la indiferència de tots amb tots. Diu P. E. Corbett: «En la mesura que la societat internacional arriba a ser considerada no sols una associació d'estats sobirans, sinó una comunitat de persones humanes (lliures), desapareixen els obstacles més greus per a la realització d'una societat mundial».

La conclusió de tot això és que la pau no s'oposa tan sols a la guerra, sinó a tota mena de mentida, d'injustícia, d'odi i d'esclavatge. La pau veritable és indivisible i es manté sobre una base múltiple. La pau veritable es construeix mitjançant actituds de fons i actuacions oportunes a tots els nivells. No s'imposa, sinó que es construeix cada dia amb l'esforç de tots. L'actual sensibilitat contra la guerra de l'Iraq convindria que s'aprofundís i fonamentés en els ensenyaments del bon papa Joan a fi que no sigui com una ventada, sinó com la saó que amara la terra i dóna fruits abundosos (de pau).

La nostra cultura actual tendeix a considerar com a arrogant o presumptuosa una persona que diu que està convençuda de la veritat del propi criteri sobre un tema important o que simplement afirma la necessitat de tenir conviccions pròpies. En l'àmbit més estrictament religiós, s'afirma que mantenir conviccions que provenen de la revelació divina és molt perillós perquè sempre origina, diuen, una voluntat d'imposar-ho als altres. Alguns afegeixen que simplement creure en un Déu únic genera intemperància. El que cal, assenyalen, és tenir una actitud pluralista i tolerant. El pluralisme de maneres de pensar és un fet en les nostres societats i implica necessàriament l'acceptació de la diversitat, això és clar; però moltes vegades s'afirma que també exigeix considerar que cap idea és millor que una altra perquè totes serien igualment veritat o mentida; que cadascú pensï com vulgui i no ens hi encaparem més. La tolerància seria l'actitud pròpia d'una societat plural, i seria entesa per alguns com l'acceptació de tota manera de pensar i de fer, no solament perquè és una exigència de la dignitat de la persona humana, sinó també perquè no cal tenir criteris fermes per jutjar les realitats o perquè tots els criteris tenen el mateix valor. Tenir convenciments fermes o creences és sinònim d'intransigència i fonamentalisme. Crec que en aquesta manera de pensar hi ha una colla d'equívocs que cal destriar i aclarir.

Recentment, alguns intel·lectuals han advertit que la tolerància també es pot convertir en una ideologia perversa. Si *tolerància* vol dir no tenir convenciments, ens converteix en intransigents. Thierry de Saussure critica certa tolerància estricta com a *tolerància ideològica*: «Quan parlem d'integrisme, de fonamentalisme, d'ortodòxia, de sectarisme, de fanatisme, nosaltres ens posem ràpidament al costat dels tolerants. Llavors correm el risc d'erigir la tolerància en una ideologia i, per una mena de contrasistema, de situar-nos fàcilment del costat dels que saben que tenen raó i condemnen els altres; és a dir, de tenir exactament una de les actituds que retraïem».

23. Publicat al diari *Avui* el dia 13 de novembre de 2003.

A més, per a la construcció d'una societat madura i equilibrada són necessaris hàbits socials ben arrelats; Salvador Cardús ho veu així: «La nostra societat, en molts aspectes, és tan excessivament tolerant que es mostra incapaç de trenar els hàbits socials que podien garantir una convivència pràctica i efectiva [...]. Les formes socials visibles són indispensables per a expressar el fonamental. Sense forma no hi ha fons. I com que una societat tolerant és una societat sense formes, en conseqüència no té capacitat per expressar res profund i es veu abocada a la barbàrie social. La paradoxa és que la tolerància és la veritable font de la intransigència». Podem concloure, doncs, que hi ha perills greus en un cert tipus de tolerància i que ens calen hàbits socials i convenciments per tal de crear una societat madura i plural.

D'altra banda, la fe religiosa, i per descomptat també la cristiana, genera necessàriament un convenciment, una certesa personal, perquè implica una opció fonamental de l'home, una actitud personal, fonamental i total, que proporciona una orientació nova i definitiva a l'existència. La fe posa les seves arrels en el més profund de la llibertat de la persona, en l'opció fonamental i permanent per la qual l'home s'obre, o es tanca, a l'Absolut i dóna un sentit o un altre a la seva vida.

La pregunta que ens hem de fer ara és com conjuminar convenciments i certeses amb una tolerància no ideològica, sense fonamentalismes. La resposta es troba en el fet d'arrelar i practicar en la societat els principis d'un veritable diàleg. Girardi defineix el diàleg com «un col·loqui que té lloc en un clima de llibertat i en total sinceritat, sobre problemes que d'alguna manera interessin les mateixes persones, entre subjectes d'orientacions diverses, però que es posen d'acord sobre l'afirmació de determinats valors i que tendeix a una mútua comprensió, a un acostament i a un enriquiment de posicions i d'homes». El diàleg parteix de la base d'uns convenciments dels que dialoguen, però d'unes conviccions que sempre es poden millorar, aprofundir. També les veritables creences religioses no són mai estàtiques, perquè sempre es poden enriquir, perfeccionar, relacionar amb la vida de manera diferent; els textos sagrats sempre s'hauran d'interpretar i això evitarà el fonamentalisme o l'integrisme religiós. El diàleg parteix de les conviccions dels que hi estan implicats, perquè si no estan convençuts de res no tindran res per presentar a l'altre i parlar-ne. A partir de la pròpia manera de veure el món, la vida, és possible obrir-se a les altres persones i maneres de pensar. El diàleg sempre implica intentar descobrir la veritat que pot tenir l'altre i em pot servir a mi per a completar el que penso.

El pitjor que ens pot passar en aquests temes és tenir una concepció estreta i unilateral del viure en societat. No fos cas que sota la capa de tolerants no amaguem una manera de pensar indiferent o intolerant.

ÀFRICA I EUROPA (I): UNA RELACIÓ DE SORDS I DE CECS QUE AGREUJA LA MISÈRIA²⁴

El 9 de maig de 1950, Robert Schuman, un dels pares de la moderna Europa, declarava que un dels objectius del que havia d'esdevenir la Unió Europea era que «Europa podria, amb més recursos, continuar la realització d'una de les seves tasques essencials: el desenvolupament del continent africà». La visió d'aquest gran estadista era que Europa unida hauria de garantir la pau entre els estats membres, a més de promoure la pau a l'exterior, especialment a Àfrica. S'ha de dir amb molta tristesa que s'ha avançat molt poc en aquest camí i que els problemes africans s'han agreujat molt més.

Els estats i els imperis europeus han dominat i espoliat Àfrica durant un segle i mig. La construcció europea s'ha desenvolupat al mateix temps que el procés de descolonització d'Àfrica, però els problemes africans actuals són molt més greus que a l'època de Schuman: les lluites per la independència han donat pas a les guerres civils i a l'explotació comercial, la SIDA s'afegeix a la llista de les malalties pandèmiques i el pes del deute extern i de la corrupció esclafa la major part d'aquests països.

És veritat que Europa és la principal font mundial d'ajuda al desenvolupament, però resulta completament insuficient i ineficaç. La Unió Europea no arriba ni a la meitat de l'objectiu del 0'7% del PIB establert fa trenta anys. A més, cal que els ciutadans i els dirigents europeus es preguntin per l'impacte que tenen les seves polítiques sobre els pobles africans: ¿saben que la demanda de certs minerals alimenta depredacions i conflictes? ¿Coneixen que les subvencions als seus propis productes agrícoles posen greus traves a les importacions dels països pobres? ¿S'adonen que la protecció de la propietat intel·lectual impedeix el progrés tecnològic i, per tant, el desenvolupament? ¿Perceben que les obligacions degudes al pagament del deute extern impedeixen que molts països realitzin un progrés en sanitat i en serveis socials? Els conflictes, les malalties i la pobresa endèmica que existeixen a Àfrica acaben impactant els europeus amb una emigració massiva i un

24. Publicat al diari *Avui* el dia 28 de novembre de 2003.

desequilibri d'abast mundial. En un món cada vegada més interdependent, la situació desesperada d'Àfrica pot acabar per torpedinar la prosperitat i la seguretat d'Europa: el desenvolupament d'Àfrica no és només un deure de germanetat o de justícia, sinó que és una qüestió d'interès per a Europa mateix. Si fóssim uns egoistes intel·ligents, ens preocuparíem molt de millorar el nivell de vida dels africans. Ens hi juguem també el nostre benestar.

Fa poc més de tres anys, l'abril de 2000, tingué lloc al Caire la primera cimera entre Àfrica i la Unió Europea, que fou vista i esperada per molts com una ocasió d'enterrar l'herència colonial i de situar el diàleg Àfrica-Europa al mateix nivell que el de les relacions de la Unió Europea amb Àsia i Amèrica Llatina. Per primera vegada, tot Àfrica va seure a la mateixa taula que la Unió Europea i, per tant, les expectatives foren molt grans. Els resultats, però, foren més aviat modestos, perquè es manifestà una gran divisió de les prioritats respectives: els africans insistiren en la manera d'alleugerir el deute exterior i en l'obertura i accés dels productes africans als mercats de la Unió Europea; els europeus parlaren de la corrupció, de la manca de governs nets, eficaços i democràtics, del tràfic d'armes i de drogues, i de l'emigració il·legal. És a dir, cada part insistí en el que havia de fer l'altre interlocutor.

Segons la Unió Europea, la pobresa, els conflictes i la SIDA haurien de ser abordats en relació a la incapacitat dels estats africans de funcionar correctament. Sobre això, els dirigents africans acceptaren a contracor que la societat civil jugués un rol més gran en la planificació del desenvolupament. La Unió Europea promogué al Caire la integració regional, mirant-la com un pas important vers la integració d'Àfrica dins l'economia mundial. La cimera del Caire no va arribar a cap acord sobre la condonació del deute extern i l'accés dels mercats, tot i que es feren algunes concessions sobre l'endeutament. No es féu cap menció a la ingerència d'alguns països membres de la Unió en els conflictes africans, ni al paper de les indústries d'extracció en l'increment de les guerres africanes. Els accents es van posar, més aviat, en els mecanismes d'alerta ràpida davant els conflictes i les assistències i ajudes després dels conflictes.

Poc després, les Nacions Unides aprovaren els Objectius del Mil·lenni pel Desenvolupament, que es proposen disminuir a la meitat la pobresa mundial en un termini que acaba l'any 2015. La voluntat ineficaç d'aquesta bella decisió quedà demostrada en la Conferència de l'ONU a Monterrey, el març de 2002, sobre el finançament del desenvolupament. La Unió Europea només fou capaç de fer la promesa que l'any 2006 s'augmentaria l'ajut al desenvolupament del 0'33% al 0'39%. Com se sap, seria necessari més del doble. Un

altre exemple: l'acord de Cotonou, de juny de 2000, entre la Unió Europea i 77 països d'Àfrica, el Carib i el Pacífic (ACP) posà l'accent en el bon govern, la lluita contra la corrupció, el paper de la societat civil i l'enfortiment de la cooperació i del comerç a nivell regional.

D'acord amb el que hem exposat, queda clar que la Unió Europea ha fet fins ara grans declaracions de principis d'ajut al Tercer Món, però s'ha compromès molt poc de manera pràctica a l'hora de resoldre els problemes d'Àfrica. S'ha dedicat més a veure els problemes dels altres que no pas a preocupar-se pel que podria fer ella mateixa. D'aquesta manera, si la culpa del subdesenvolupament la tenen només els països pobres, ens quedarem amb la consciència tranquil·la tot construint el nostre món de rics. Hi ha massa poc sentit de família humana mundial i, com dèiem més amunt, la nostra Europa no es mou ni per l'egoisme de voler ajudar per no quedar infectats pels problemes dels veïns.

ÀFRICA I EUROPA (II): QUÈ PODEM FER DES D'EUROPA?²⁵

Després de la cimera del Caire de l'any 2000 s'han dut a terme algunes iniciatives per tal de millorar la desastrosa situació africana. A l'octubre de 2001 els presidents d'Algèria, Egipte, Nigèria, Senegal i l'Àfrica del Sud lideraren una Nova Associació pel Desenvolupament d'Àfrica (NEPAD), que es proposa reduir la pobresa, arribar a un creixement i a un desenvolupament durables i promoure la integració d'Àfrica en l'economia mundial. El NEPAD ha rebut un notable suport polític, i un de molt més minso en el pla financer, en la cimera del G8 de juny del 2002 al Canadà. Bones paraules i poc recolzament útil. Un segon fet positiu ha estat la creació de la Unió Africana (UA) a Durban el juliol de 2002. Aquest organisme substitueix l'Organització de la Unitat Africana (OUA), creada el 1960 per ajudar els moviments d'independència. Es tracta d'un pas important vers una major responsabilitat dels governs africans, una col·laboració semblant a la de la Unió Europea i l'establiment d'unes institucions fortes (preveu per exemple un mercat únic, una moneda única i una banca central) que siguin capaces de promoure la integració econòmica i d'intervenir en els conflictes.

Estava prevista una segona cimera Àfrica-Unió Europea per al mes d'abril de 2003 a Lisboa a fi d'intentar passar de les bones paraules a l'acció, però

25. Publicat al diari *Avui* el dia 2 de desembre de 2003.

les divisions sobre el règim del president Robert Mugabe de Zimbabwe ha obligat a ajornar *sine die* la trobada. Algunes organitzacions socials catòliques s'havien preocupat i havien treballat intensament per tal que la cimera de Lisboa no acabés en no res. Es tracta de la CIDSE (Cooperació Internacional per al Desenvolupament i la Solidaritat, format per 15 organitzacions catòliques), Caritas Europa i Pax Christi Internacional, que fa uns mesos publicaren un important i complet document titulat *Del Caire a Lisboa: la Unió Europea i Àfrica uneixen els seus esforços amb vista a una nova relació*. En aquest document s'estudien sis grans problemes africans i es fan recomanacions als governs d'ambdós continents per resoldre la situació africana sobre pau i conflictes, migracions i refugiats, SIDA, comerç, finances i bon govern:

1. Els conflictes violents destrueixen Àfrica. Atiada per un repartiment desigual de les riqueses i del poder, un menyspreu dels drets humans i una absència d'institucions polítiques i jurídiques eficaces, la violència és alimentada també pels guanys que provenen de l'extracció de recursos naturals (petroli, minerals, etcètera), i en aquest sentit les societats europees juguen un paper determinant. La Unió Europea i els estats africans haurien d'obligar les empreses, les seves filials i entitats associades a fer públics els drets, *royalties* i pagaments restants fets als governs i a altres entitats. Consideren que aquestes informacions són d'una importància vital per assegurar que els beneficis no vagin a parar al mercat d'armes, sinó al bé comú de les poblacions.

2. Els conflictes violents són també causa de migracions i de refugiats. A l'interior d'Àfrica hi ha més de 6 milions de refugiats i de 20 milions de persones desplaçades. A més, un nombre incalculable emigren fora d'Àfrica, a la recerca d'una vida millor, que sovint acaben en noves misèries si és que no moren ofegades o cauen en la prostitució. El document demana noves polítiques migratòries per fer front a les causes de la migració. Caldria una millor feina d'assistència amb més ajut internacional.

3. La pandèmia de la SIDA està accelerada per la pobresa i la ignorància. Es tracta d'una de les malalties més devastadores. Uns 30 milions de persones la pateixen, i només a l'Àfrica subsahariana unes 8.000 persones infectades moren cada dia, sense que la majoria tinguin accés als tractaments o cures pal·liatives de base, i deixen les famílies en la misèria. L'epidèmia continua estenent-se: més de 16.000 nous casos cada dia. Els 5.000 hospitals i centres de salut catòlics d'Àfrica són incapaços de frenar aquesta plaga. Caldria una gran inversió en recursos econòmics en informació, prevenció, educació i medicaments. El sistema de patents, fins ara intocable, obstaculitza

la creació de fàrmacs genèrics, que són més barats. Més del 90% dels adults sexualment actius ignoren si són o no seropositius.

4. Caldrien unes normes més equitatives de comerç. La Unió Europea és el bloc econòmic i comercial més important del món. En aquest terreny, el problema dels països africans és doble: d'una banda, la Unió Europea hauria d'obrir totalment els seus mercats, sense subvencionar artificialment els seus productes agrícoles que barren el pas als productes africans; de l'altra, caldria ajudar les empreses africanes a ser competitives, a poder gaudir de serveis públics fiables, a qualificar la mà d'obra. El lliure comerç serà de veritat lliure si hi ha un mínim d'igualtat d'oportunitats.

5. La Unió Europea està ajudant al desenvolupament d'Àfrica, però per assolir els Objectius del Mil·lenni pel Desenvolupament serien necessaris entre 25 i 35 milers de milions d'euros. Es demana que no més tard del 2007 s'arribi a l'objectiu del 0'7 % del PIB, tal com proposa l'ONU. També seria necessària la condonació del 100% del deute extern a fi que hi haguessin diners per finançar el desenvolupament. Només així es podria assolir l'objectiu de reduir a la meitat la pobresa el 2015.

6. Un bon sistema de govern és una condició prèvia perquè els diners generats per la condonació del deute siguin ben utilitzats a favor del desenvolupament. La UE hi pot ajudar molt i no solament amb mesures punitives. La societat civil ha de contribuir a la presa de decisions sobre el seu futur.

A tot el món, però especialment a Europa, que és el nostre espai natural, hauríem de ser més conscients i exercir les pressions necessàries a fi de crear una comunitat de nacions juntament amb Àfrica. Tot el que és humà ens afecta. Àfrica és també el nostre problema.

QUADERNS

ISBN 84-8297-794-6

9 788482 977942

fjm

**FUNDACIÓ
JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

